

STANJE I PERSPEKTIVE RAZVOJA TURIZMA U LIČKO-SENJSKOJ ŽUPANIJ

Vrkljan, Mihovil

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Economics and Business / Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:148:361728>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial-ShareAlike 3.0 Unported/Imenovanje-Nekomercijalno-Dijeli pod istim uvjetima 3.0](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-27**

Repository / Repozitorij:

[REPEFZG - Digital Repository - Faculty of Economics & Business Zagreb](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

EKONOMSKI FAKULTET

**Stanje i perspektive razvoja turizma u Ličko-
senjskoj županiji**

**State and perspectives of tourism development
in Lika-Senj County**

Završni rad

Student: Mihovil Vrkljan, 0067509279

Mentor: Doc. dr.sc. Vanja Krajinović

Zagreb, lipanj 2019.

MIHAIL VRKLAN

Ime i prezime studenta/ice

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je završni rad

(vrsta rada)

isključivo rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na mojim istraživanjima i oslanja se na objavljenu literaturu, a što pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog rada, te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

Student/ica:

U Zagrebu, 28.5.2019.

M. Vrklan
(potpis)

Sadržaj

1.UVOD.....	1
1.1.Predmet i cilj rada.....	1
1.2.Izvori podataka i metode prikupljanja.....	1
1.3.Sadržaj i stuktura rada	1
2. ANALIZA STANJA I RESURSNA OSNOVA LIČKO-SENJSKE ŽUPANIJE	2
2.1 Demografska i prostorna analiza Ličko-senjske turističke županije.....	2
2.2. Analiza ekonomskih pokazatelja Ličko-senjske županije.....	4
2.3 Analiza prirodnih i antropogenih resursa Ličko-senjske županije	5
3. OGRANIČAVAJUĆI ČIMBENICI RAZVOJA TURIZMA LIČKO-SENJSKE ŽUPANIJE.....	21
3.1. Analiza turističkih pokazatelja i kretanja u Ličko-senjskoj županiji	21
3.2. Analiza smještajnih kapaciteta u Ličko-Senjskoj županiji.....	24
3.3. Važnost specifičnih oblika turizma za razvoj regije	27
3.4. Analiza demografskih i ekonomskih prepreka razvoja turizma županije	30
3.5 Analiza ograničenja u makro okruženja	35
4. MOGUĆNOSTI BUDUĆEG RAZVOJA TURIZMA U LIČKO-SENJSKOJ TURISTIČOJ REGIJI	41
4.1 Primjer grada Gospića i njegove okolice te utjecaj nacionalnih parkova i Jadranske obale kao osnove razvoja turizma županije	41
4.2 Važnost nositelja turističke politike na nacionalnoj razini u kreiranju strategije razvoja	47
4.1.1.1 Ministarstvo turizma.....	47
4.1.1.2 Hrvatska turistička zajednica	49
4.3 Kritička analiza pretpostavki budućeg razvoja turizma Ličko-senjske županije	51
5. ZAKLJUČAK.....	56
POPIS LITERATURE :	57
POPIS GRAFIKONA.....	62
POPIS TABLICA	62

1.UVOD

1.1.Predmet i cilj rada

U ovom radu obrađuju se i analiziraju karakteristike turizma u Ličko-senjskoj županiji te perspektive njezinog turističkog razvoja. Teritorijalno Ličko-senjska županija ima središnji geografski položaj te je spojnica sjevera i juga Hrvatske. Budući da se radi o znatno slabije naseljenom dijelu Hrvatske, turizam koji u Hrvatskoj pridonosi u 20% BDP-a u ovoj županiji ima velike potencijale. Mjesta za napredak ima posebno zbog vrlo atraktivnih prirodnih turističkih resursa. Cilj rada je analizirati prirodne, ali i brojne antropogene turističke resurse i ukazati prednosti i nedostatke razvijanja turizma u toj brdovitoj i prirodno bogatoj županiji.

1.2.Izvori podataka i metode prikupljanja

U izradi završnog rada korištene su knjige različitih autora u području turizma, službene web stranice različitih gradova u županiji, kao i podatci Hrvatske turističke zajednice. Također se koriste analize znanstvenika i akademika u području turizma, i statistički podaci Državnog zavoda za statistiku, razvojnih agencija i Ministarstva turizma Republike Hrvatske.

1.3.Sadržaj i struktura rada

U prvom dijelu rada analizira se demografsko i ekonomsko stanje, odnosno ekonomsko stanje u županiji i njihove prepreke razvoja turizma u županiji, te prirodni i antropogeni resursi vrlo važni u daljnjem razvoju županije. U drugom dijelu analiziraju se, pomoću statističkih podataka, ograničavajući čimbenici u razvoju Ličko-senjske županije odnosno turističke pokazatelje, smještajni kapaciteti i važnost specifičnih oblika turizma u županiji. Na kraju, na primjeru grada Gospića kritički se analizaju pretpostavke budućeg razvoja turizma u Ličko-senjskoj županiji te se uviđaju mogućnosti razvoja u Ličko-senjskoj županiji.

2. ANALIZA STANJA I RESURSNA OSNOVA LIČKO-SENJSKE ŽUPANIJE

U ovom poglavlju pobliže su prikazane karakteristike ekonomskog i demografskog stanja Ličko-senjske županije. Pokazatelji ekonomskog i demografskog stanja vrlo su važne odrednice turističkih kretanja županije, te prepreke za daljnji razvoj turizma. Ukazat će se na važnost turističkih resursa, posebno prirodnih, kojim Ličko-senjska županija obiljuje. Važnost i valorizacija resursa te daljnje prepoznavanje ove turističke regije put su za daljnji napredak turizma u županiji.

2.1 Demografska i prostorna analiza Ličko-senjske turističke županije

Prema popisu stanovništva iz 2011. godine Ličko-senjska županija imala je 50.927 stanovnika. Usporedno, njena površina iznosi 5.353 km kvadratnih te gustoća naseljenosti iznosi 9,52 st/km², što je znatno ispod prosjeka za Republiku Hrvatsku (75,16 st/ km²) te je najrjeđe naseljena županija Hrvatske. Prema spolnoj strukturi 50,6% stanovnika čini ženska, a 49,3% muška populacija. Ukupno stanovništvo Ličko-senjske županije u razdoblju 1981.-2011. godine kontinuirano se smanjuje čemu su izrazito doprinijela ratna zbivanja (1991.-1995.), ali i starosna struktura stanovništva. Ličko-senjska županija obuhvaća 4 grada (Gospić, Novalja, Otočac i Senj) i 8 općina (Brinje, Donji Lapac, Karlobag, Lovinac, Perušić, Plitvička jezera (sjedište Korenica), Udbina i Vrhovine). Zabrinjavajući podatci su da u Ličko senjskoj županiji ima 31.428 radno sposobnog stanovništva (od 15 do 64.godine), a stopa nezaposlosti 2016. godine iznosila je 22,3%. Indeks starosti koji pokazuje omjer broja starih 60 i više godina i mladih u dobi do 19 godina iznosi 66,0% što pokazuje negativan trend. Najveći broj stanovnika koji je u dobnoj skupini iznad 65 godina obitava na kontinentalnom i planinskom dijelu županije.¹ Prema ovim demografskim podacima može se zaključiti da uvelike nedostaje mladih poduzetnih ljudi koji su pokretač gospodarstva.

Najveći grad i sjedište Ličko-senjske županije je grad Gospić. Grad Gospić nalazi se u središnjem dijelu Like, smješten na ocjeditoj zaravni uz rijeku Novčicu. Prostire se na površini od 966,64 km² i na tom prostoru prema rezultatima popisa stanovništva iz 2011.

¹ Razvojna agencija Ličko-senjske županije (LIRA) - **Županijska razvojna strategija Ličko-senjske županije** <raspoloživo na www.lsz-lira.hr/images/pdf-doc/2017/-rs-2020-nacrt3.docx > (28.02.2019), str.9

godine živi 12.745 stanovnika.² Uz Gospić, gradovi i bitna turistička središta su Novalja na otoku Pagu s 3.663 stanovnika, Otočac s 9.778 stanovnika i Senj sa 7.182 stanovnika. Metajna, Zubovići, Kustići, Vidalići, Caska, Gajac, Stara Novalja, Potočnica, Jakišnica i Lun, su jedinice lokalne samouprave, koja prema postojećoj teritorijalnoj podjeli predstavlja dio IX. Ličko-senjske županije. Po svom prostornom položaju unutar županije grad Novalja čini njezin jedini otočni dio.³

Osim slabe gustoće naseljenosti i najmanjeg broja stanovnika, što je svrstava kao najrjeđe naseljenu hrvatsku županiju, za Ličko-senjsku županiju karakterističan je i negativni migracijski saldo. „Prema podacima Državnog zavoda za statistiku o migracijama stanovništva Republike Hrvatske u 2013. godini od ukupnog broja preseljenog stanovništva u 2013. godini unutar RH, najviše osoba (39,1%) selilo se između gradova/općina iste županije, između županija selilo se 39,0%, a između naselja istoga grada/općine 21,9% osoba.“⁴

Važnost Županije u hrvatskom prostoru i izvan njega prvenstveno je određena funkcijom geoprometnog križišta između tri vodeća polarizacijska žarišta u državi - Zagreba, Rijeke i Splita. Položaj Županije između južnog - jadranskog i sjevernog - podunavskog područja hrvatske države daje joj posebno značenje. Prema geografskim obilježjima županija se sastoji od dvije veće i bitno različite prostorne cjeline: kontinentske ličko - gorske i primorske podgorsko - otočne cjeline.⁵ Vrlo povoljan geografski smještaj Ličko-senjske županije u Hrvatskoj, te njezina jedinstvena klimatska i prostorna obilježjima mogu i moraju poslužiti kao pokretač razvoja turizma, te općenito gospodarstva u toj najslabije naseljenoj županiji.

Razloge i uzroke slabije naseljenosti i gospodarske i socijalne razvijenosti u usporedbi s razvijenijim hrvatskim županijama mogu se tražiti i u slabijoj prometnoj povezanosti u prošlosti, težini društvene i gospodarske krize, prisutne na ovim prostorima zadnjih desetljeća te stradanje i migracije, kao i posljedice agresije na Hrvatsku, dodatno su pogoršale demografsku i gospodarsku sliku županije.

² Web stranica grada Gospića <raspoloživo na : <http://gospic.hr/opcenito/>> (28.02.2019.)

³ Web stranica grada Novalje <rapoloživo na : https://www.novalja.hr/5/grad_novalja.html> (28.02.2019)

⁴ Županijska razvojna strategija Ličko-senjske županije Op. cit. str.12 <raspoloživo na www.lsz-lira.hr/images/pdf-doc/2017/-rs-2020-nacrt3.docx> (28.02.2019.)

⁵ Web stranica Ličko-senjske županije <rapoloživo na : <http://www.licko-senjska.hr/index.php/o-zupaniji/opci-podatci>> (28.02.2019)

2.2. Analiza ekonomskih pokazatelja Ličko-senjske županije

Gospodarstvo Ličko-senjske županije usmjereno je na poljoprivredu, drvnu industriju, građevinarstvo te turizam. Županija, osim turističkog potencijala, sadrži velike obradive površine, te bogastvo šumom i vodom. Najrazvijenije djelatnosti u Ličko-senjskoj županiji su djelatnost pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane (NKD 56.1), prerađivačka industrija (NKD 10), trgovina na veliko i malo (NKD 45) i građevinarstvo (NKD 41).⁶

Gospodarstvo županije karakterizira postojanje malih poduzetnika kojih ima 95%, srednje velikih 4,7% i velikih 0,3%. Najveći broj poduzetnika bavi se trgovinom i pružanjem usluga. Postojeće industrijske kapacitete karakterizira slaba tehničko-tehnološka opremljenost, zastarjela tehnologija i nizak stupanj prerade sirovine.⁷ U prethodnom poglavlju analizirajući demografsku sliku županije primjećuje se kako nedostaje i stručnog kadra i većeg broja poduzetnika, što uvelike utječe na investicije i želje za ulaganjima u ovu županiju.

Ukupni BDP po stanovniku županije 2016. godine, po Državnom zavodu za statistiku bio je 64.240 HRK. Usporedno, BDP po stanovniku Republike Hrvatske u 2016. iznosio je 84.207 HRK, što je više od prosjeka Ličko-senjske županije. Gledajući BDP, BDP po stanovniku, i stopu nezaposlenosti zaključuje se da županija pripada ekonomski slabije razvijenijim županijama. Rast BDP-a naslatvlja se pozitivnim trendom u Hrvatskoj i u 2017. i 2018. godini između 2% i 3%.⁸

U strukturi BDV relativno je mali udio proizvodnih djelatnosti u odnosu na isti udio javne uprave, zdravstva i ostalih društvenih djelatnosti. Gospodarstvo Ličko-senjske županije karakterizira još uvijek skroman udio u ukupnom gospodarstvu Republike Hrvatske (vezano uz sličan udio u broju stanovnika županije), a pogotovo mali udio u ostvarenom izvozu.⁹ Županija pripada slabo razvijenim regijama, budući da po visini ostvarenog BDP-a po stanovniku zaostaje za prosjekom Jadranske Hrvatske i RH (17%), a za prosjekom EU-27 više od 50%. Kao razvojni problemi županije analizirani u razvoju centru županije spominju se neki od problema, a to su velike razvojne razlike unutar županije (Indeks razvijenosti 2013: Novalja 125,93 i Vrhovine 46,50), nedostatak kadrova s iskustvom u upravljanju projektima

⁶ Web stranica Ličko-senjske županije <raspoloživo na : <https://www.licko-senjska.hr/index.php/o-zupaniji/gospodarstvo> > (28.02.2019.)

⁷ Županijska razvojna strategija Ličko-senjske županije Op. cit. str 34
<raspoloživo na www.lsz-lira.hr/images/pdf-doc/2017/-rs-2020-nacrt3.docx > (28.02.2019.)

⁸ Web stranica Državnog zavoda za statistiku <raspoloživo na : <https://www.dzs.hr/> > (28.02.2019.)

⁹ Županijska razvojna strategija Ličko-senjske županije Op. cit. str 35
<raspoloživo na www.lsz-lira.hr/images/pdf-doc/2017/-rs-2020-nacrt3.docx > (28.02.2019.)

(ukupno 36 službenika u 2016. godini). Osim toga nedostaju i financijski kapaciteti koji na području županije ostvaruju najmanje proračunske prihode unutar Jadranske Hrvatske, velike su razlike u financijskim kapacitetima unutar županije koji su vidljivi u prihodima u proračunu (npr. 2014.: Grad Gospić 67.830.647 kn, Donji Lapac 3.414.063 kn). Ličko-senjska županija i jedinice lokalne samouprave ostvaruju najmanje proračunske prihode unutar Jadranske Hrvatske. To je jedan od razloga zašto u je Ličko-senjskoj županiji realizirano manje projekta (75) nego u drugim jedinicama područne samouprave (Grad Zagreb: 353).¹⁰

2.3 Analiza prirodnih i antropogenih resursa Ličko-senjske županije

Za razliku od ekonomskih resursa koji se definiraju kao „materijalna i duhovna dobra koja se mogu gospodarski iskoristiti (valorizirati), odnosno kao čimbenici koji se rabe u proizvodnji nekih roba ili usluga i sudjeluju u stvaranju realno bruto domaćeg proizvoda“¹¹ turističke resurse iskorištavamo zbog visokog stupnja privlačnosti odnosno atraktivnosti. „Turistički resursi su prirodna ili društvena dobra koja se mogu turistički iskoristiti (valorizirati)“¹² i dio su cjeline određenoga geografskog područja. Cjelokupna turistička ponuda se temelji na izvornim obilježjima i svojstvima resursa, koja su privlačna turistima. Turistički resursi definiraju se kao „pojave, objekti, događaji u prirodi i društvu koje su privlačni turistima“¹³, a u znanstvenoj literaturi oni se dijele na prirodne turističke resurse i na društvene (antropogene) turističke resurse.

U ovom poglavlju detaljnije se prikazuju najvažniji prirodni i društveni resursi Ličko-senjske županije, ali i značenje i karakteristike svih prirodnih i antropogenih resursa, kojim ova županija obiluje.

Prirodni turistički resursi najčešće imaju rekreativna svojstva odnosno utječu na čovjekov oporavak, odmor i osvježavanje ali i zadovoljavaju i naše kulturne potrebe. Prirodne turističke

¹⁰ Ibid., str. 89

¹¹ Čavlek, N., Bartoluci M., Prebežac D., Kesar O. (2011.), Turizam: Ekonomske osnove i organizacijski sustav, Školska knjiga, Zagreb., str 125

¹² Ibid., str.129

¹³ Ibid., str 131

resurse dijelimo u 5 skupina a to su: klimatski, geomorfološki, hidrografski, biogeografski i pejzažni¹⁴

Klimatski turistički resursi čine jedan od najupečatljivijih resursa zbog intenzivnog djelovanja na čovjeka te može samostalno djelovati na privlačenje turista s obzirom na rekreativna svojstva. Klima ovisi o različitim čimbenicima (geografska širina, raspored kopna i mora, nadmorska visina, biljni pokrov itd.)¹⁵ Budući na brojne podjele tipova klima u svijetu i njenog utjecaja na turistička kretanja, Ličko-senjska županija svrstava se u tip kontinentalne klime koja je karakteristična za unutrašnje prostore euroazijskog kontinenta. Ova klima karakteristična je po ostrim i hladnim zimama te bar toliko hladnim padalinama.

U Gospiću, gradu smještenom u središnjem dijelu Like srednja je temperatura 10,2°C te opada s povišenjem reljefa. Gorski dio Like, odnosno planinski krajevi karakteriziraju niže temperature cijele godine, a prosječna temperatura je oko 10 °C. To su ujedno i krajevi s najviše padalina u Hrvatskoj, prilično ravnomjerno raspoređenih tijekom godine, s nešto većom količinom u hladnijoj polovici godine. Važan tip klime koji ima utjecaj na turistička kretanja u županiji je mediteranski tip klime, prisutan na otoku Pagu i podvelebitskom kanalu.¹⁶ Iako je posebno naglašen u geomorfološkom tipu resursa, snažan utjecaj klimi županije daje Velebit najduža i najistaknutija Hrvatska planina, koja razdvaja prostor županije na dva pročelja: primorsko i kontinentalno.¹⁷

Kao što je spomenuto, dio Ličko-senjske županije čini otok Pag i podvelebitski kanal pa na županiju utječe i mediteranski tip klime. Taj tip klime je i za turistička kretanja u županiji najvažniji te ima znatan utjecaj na donošenje odluka o odabiru turističke destinacije. Veliki utjecaj imaju insolacija odnosno sunčeva energija koja dolazi zemlji te temperatura zraka i oborine. Kao primjere za takav tip klime može se navesti grad Novalja koji je turistički centar i središnja luka otoka Paga te županije Ličko-senjske. „Prirodne ljepote, među kojima se posebno ističu lijepe i prostrane pješčane plaže u okolici Novalje, mediteranska klima, bogata kulturno-povijesna baština, raznovrsna kulturno-umjetnička, zabavna i sportsko-rekreativna

¹⁴ Ibid., str.132

¹⁵ Ibid., str.133

¹⁶ Web stranica turističke zajednice Ličko-senjske <raspoloživo na : <https://visit-lika.com/page/prakticne-informacije> >(02.03.2019.)

¹⁷ Web stranica Ličko-senjske županije <rapoloživo na : <http://www.licko-senjska.hr/index.php/o-zupaniji/opci-podatci> >(02.03.2019.)

ponuda, domaća kuhinja te odlična prometna povezanost s kopnom i tijekom ljeta, s obližnjim otocima, čine Novalju vrlo poželjnom destinacijom za odmor.“¹⁸

Još jedan važan primjer za mediteranski tip klime koji privlači turiste je općina Karlobag. Prostor općine Karlobag predstavlja jugozapadni velebitski priobalni i gorski dio bivše općine Gospić (dio velebitske primorske padine), nalazi se na jugozapadu Ličko–senjske županije (dio Velebitskog podgorja), unutar koje graniči s jedinicama lokalne samouprave iz iste županije i to na sjeverozapadu relativno kratko s gradom Senjom i na sjeveroistoku s dugom granicom s gradom Gospić, odnosno i na jugoistoku s općinom Starigrad-Paklenica iz Zadarske županije. Karlobag je malo mjesto koje karakterizira spoj mediteranske klime i prostrani Velebit te njegova hladnija planinska obilježja. “Karlobag je čudesan spoj Mediterana i kontinenta, kristalno čistog mora i najljepše hrvatske planine do koje ima tek nekoliko minuta vožnje.“¹⁹

Mediteranska klima prisutna je i u Senju, gradu smještenom podno obronaka Velebita i Kapele. Njegov položaj na istočnoj obali Jadrana pomorski ga povezuje s gradovima i zemljama Mediterana.²⁰ Grad je poznat po snažnoj buri i svojoj dugoj i slavnoj povijesti. Osim povoljnog položaja za turizam odnosno njegovih klimatskih i hidrografskih turističkih resursa (more), grad ima i različite antropogene resurse kao npr. Tvrđava Nehaj i Gradski muzej Senj koji će se analizirati i spominjati u antropogenim turističkim resursima.

Na ovom spoju različitih klimatskih uvjeta i temperatura istakut je karakteristički spoj mora i planine te se turisti često odlučuju provest dnevne sate na moru, a noćenja u planinskim krajevima. Smještaj na samom Velebitu moguć je u nekoliko planinarskih domova. Najpoznatiji je dom na Zavižanu koji se nalazi na 1594 metra nadmorske visine. Osim Zavižana, tu su planinarski domovi u Ravnom dabru, Prpi i Paklenici.

Geomofološki turistički resursi su „sve reljefne raznolikosti i bogatstva površinskih i podzemnih oblika zemlje nastalih kao rezultat djelovanja endogenih pokreta i egzogenog modeliranja“. ²¹ Najprivlačniji oblici reljefa za turiste su planine i planinski lanci, vulkani, klisure, kanjoni, pećine i špilje. Naravno, najveće značenje za turističko kretanje imaju

¹⁸ Web stranica grada Novalje <raspoloživo na : https://www.novalja.hr/5/grad_novalja.html > (02.03.2019.)

¹⁹ Web stranica općine Karlobag <raspoloživo na <http://www.karlobag.hr/turizam> >(02.03.2019.)

²⁰ Web stranica grada Senja <raspoloživo na <http://www.senj.hr> > (02.03.2019)

²¹ Čavlek, N. et.al., op. cit., str. 137

planine zbog svog rekreativnog značenja i mogućnosti bavljenja sportovima, posebno skijanjem i planinarenjem.²²

Ličko senjska-županija jedna je od najbrdovitijih županija Hrvatske omeđena s Malom i Velikom Kapelom na Sjeveru, Plješivicom na istoku te Velebitom na zapadu. Kao što je već istaknuto kod analiziranja klime u županiji, posebno mjesto pripada Velebitu, najdužoj i najistaknutijoj hrvatskoj planini, koja “razdvaja prostor županije na dva pročelja primorsko i kontinentalno”²³. Geomorfološkim bogatstvima (planina, kanjona, jama, špilja) ova županija se posebno ističe te je po tome prepoznatljiva županija u Hrvatskoj i ovom dijelu Europe.

Kao najistaknutije geomorfološke oblike koji su ujedno i nacionalni parkovi, parkovi prirode, strogi prirodni rezervati, posebni rezervati zaštićeni krajolici, zaštićene biljne i životinjske vrste i njihova staništa, hidrološki, geomorfološki i paleontološki spomenici prirode, spomenici parkovne arhitekture, ističu se Sjeverni Velebit i Paklenica na Velebitu. Masiv Velebita, jedan od najznatnijih u užem dinarskom području, proteže se u dužinu otprilike 145 km, od Vratnika nad Senjom na sjeverozapadu do okuke Zrmanje na jugoistoku. Od obalnog pojasa do kopnenog podnožja u Lici u prosjeku je širok 14 km, ali od mjesta do mjesta širina varira, od najviše 30 km u sjevernom do najmanje 10 km u njegovom južnom dijelu. Na površini približno 2 270 kilometara kvadratnih prostran je splet krševitih grebena i ponikva, kukova, gorskih hrptova, dolina i predplaninskih vrhova, od kojih njih 130 u prosjeku premašuje nadmorsku visinu 1370 m. Oni u sjevernom dijelu Velebita dosežu visinu gotovo 1700 m (Mali Rajinac 1699 m), u srednjem dijelu više od 1600 m (Šatorina 1624 m, Ograđenik 1604 m, Ograđenica 1614 m), a u južnom i najvišem dijelu od 1700 do 1758 m (Babin vrh 1723 m, Vaganski vrh 1757 m, Segestin 1715 m, Malovan 1709 m, Sveto brdo 1751 m).²⁴

Primorska strana Velebita je krševita i slabijeg biogeografskog resursa nego kontinentalna, Lička strana. Na primorskoj strani karakteristične su dvije više ili manje izrazite, uzdužne terase (podgorska zaravan i uzdužna primorska terasa), koje se poput stepenica prostiru uzduž cijelog velebitskog masiva. Cijeli Velebitski masiv spada u zaštićeno područje tj. park prirode. Park prirode je definiran Zakonom o zaštiti prirode Republike Hrvatske, prostorno prirodno ili dijelom kultivirano područje kopna i/ili mora s ekološkim obilježjima

²² Ibid., str.138

²³ Web stranica Ličko-senjske županije <raspoloživo na : <http://www.licko-senjska.hr/index.php/o-zupaniji/opci-podatci> > (02.03.2019.)

²⁴ Web stranica parka prirode Velebit <raspoloživo na : <https://www.pp-velebit.hr/hr/o-velebitu/opci-podaci> > (04.03.2019.)

međunarodne ili nacionalne važnosti, s naglašenim krajobraznim, odgojno-obrazovnim, kulturno-povijesnim i turističko-rekreacijskim vrijednostima.²⁵

„Velebit je oduvijek spajao priobalje s ličkim zaleđem u jedinstvenu gospodarsku, kulturnu i povijesnu cjelinu.“²⁶ Najpoznatije staze i ceste koje spajaju primorski i kontinentalni dio Velebita, a uz to i velikog turističkog potencijala su Terezijana, Premužićeva staza i Majstorska cesta. Terezijana je jedna od starijih cesta županije, izgrađena radi povezivanja Gospića i ostalog dijela Like sa lukom u Karlobagu. Park prirode Velebit je zbog želje da se što više ljudi upozna s kulturološkom važnošću, uredila dio Terezijane kao poučnu stazu. Staza je namijenjena isključivo pješacima, a posebno je zanimljiva zbog prostora kojim prolazi.²⁷

Najduža staza na Velebitu, koja je nazvana po hrvatskom šumaru Anti Premužiću, Premužićeva staza jedna je od najljepših puteva i dio Nacionalnog parka Sjeverni Velebit. Premužićeva stazu je građena u kamenu - suhozidu, a hodajući po njoj dolazimo do najsurovijih i najkrševitijih dijelova sjevernog Velebita - Hajdučki i Rožanski kukovi. Staza je duga 57 kilometara i proteže se hrptom planine od Zavižana do Baških Oštarija u srednjem Velebitu, nema teških uspona pa je pogodna i za turiste koji nemaju iskustava u planinarenju, a uvelike privlači zaljubljenike u prirodu. S Premužićeve se staze odvaja nekoliko uspona na neke od najljepših vrhunaca sjevernog i srednjeg Velebita - Gromovaču, Crikvenu, Šatorinu i druge. Kroz Nacionalni park Sjeverni Velebit prolazi 16 km staze. Turistički značajna je i Majstorska staza na južnom dijelu Velebita koja prolazi kraj geomorfološki značajnih Tulovih greda, krški fenomen, koji privlači slobodne penjače i turiste željne adrenalinskih sportova.²⁸

Još jedan važan geomorfološki resurs Ličko-senjske županije su Cerovačke špilje, smještene na južnom dijelu Parka prirode „Velebit“. Jedan su od najznačajnijih speleofoškim objektima u Hrvatskoj. „Kompleks čine 3 špilje (Donja, Srednja i Gornja) sa preko 7 km istraženih kanala. Za turistički posjet uređeno je prvih 700 m Donje i Gornje špilje. Ove špilje su

²⁵ Čavlek, N. et.al., op. cit., str. 145

²⁶ Web stranica parka prirode Velebit <raspoloživo na: <https://www.pp-velebit.hr/hr/kulturna-bastina-2/velebitske-povijesne-ceste> > (04.03.2019.)

²⁷ Web stranica turističke zajednice općine Karlobag <raspoloživo na: <http://www.karlobag.hr/turizam> > (04.03.2019.)

²⁸ Web stranica nacionalnog parka Sjeverni Velebit <raspoloživo na: <http://www.np-sjeverni-velebit.hr/posjeti/lokaliteti/> > (05.03.2019.)

iznimno bogate nalazima iz davne prošlosti. Osim velike količine arheoloških ostataka također su jedno od većih nalazišta špiljskog medvjeda u Hrvatskoj.“²⁹

Po svojoj atraktivnosti i brojnosti turista koji dolaze posjetiti, važno je istaknuti i uvalu „Zavrnica“, na južnom dijelu Velebita. Poznata je po svojoj ljepoti, vegetaciji oko uvale i čistom moru koji ju obilježava.“ Po svom postanku Zavratnica je potopljena bujična dolina s kanjanskim liticama visokim oko 100 m. Dužina zaljeva iznosi oko 900 m, a širina varira između 50 i 150 metara. U Zavratnici je izbrojano 129 biljnih vrsta, od čega 100 autohtonih i 29 alohtonih vrsta“³⁰

Hidrogeografski turistički resursi su uz klimu „najprivlačniji čimbenici razvoja suvremenog turizma, bez obzira na to o kojoj vrsti i specifičnom obliku turizma je riječ“.³¹ Voda i prostori uz nju najpovoljnije su lokacije i koncentracije stanovništva. Vode najčešće u turizmu imaju rekreativna i estetska svojstva. Dije se na vode na kopnu i svjetska mora.³² Položaj ove županije između jadranskog i sjevernog podunavskog slijeva vrlo je važan za nastanak brojnih hidrografskih resursa u ovoj županiji. Može se reći da su uz geomorfološke resurse, hidrografski najvažniji za turistički razvoj županije i privlače najveći broj turista koji posjećuju ovu županiju.

Kod klimatskih turističkih resursa spomenut će se gradove na moru koji privlače turiste za dolazak. No isto tako ovaj turistički resurs je podjednako važan za gradove na moru kao i klimatski. „Činitelji privlačnosti mora, dobiveni istraživanjem, su u najvećoj mjeri čistoća, valovi male visine, lagane morske struje ali mora biti i dovoljno duboko kako bi plivači i neplivači uživali u blagodatima plivanja i drugim aktivnostima“³³.

Ono što posebno karakterizira gradove i mjesta na moru u Ličko-senjskoj županiji je čistoća mora i vrulje tj. podmorski izvori u kojima izbija slatka voda iz podzemlja susjednoga kopna; nalaze se u blizini istočne jadranske obale i otoka. Nastaju pod utjecajem hidrostatskoga tlaka u podzemnim krškim kanalima, koji završavaju ispod morskoga dna. Ovaj je prirodni fenomen nastao istjecanjem slatke vode podzemnim krškim kanalima u Jadransko more. Oko

²⁹ Web stranica parka prirode Velebit <raspoloživo na: <https://www.pp-velebit.hr/hr/prirodna-bastina-2/fauna>> (05.03.2019.)

³⁰ Web stranica parka prirode Velebit <raspoloživo na: <https://www.pp-velebit.hr/hr/turisticka-ponuda-2/uvala-zavratnica>> (05.03.2019.)

³¹ Čavlek, N. et.al., op. cit., str. 139

³² Ibid., str 140

³³ Ibid.

vrulja stvara se zona hladnijeg mora i miješane bočate vode. Stalne se vrulje javljaju uz obalu i u podnožju velikih planina poput Učke, Velebita, Biokova i u Konavlima. Hladnija temperatura mora može biti razlog nešto slabije turističke razvijenosti tih krajeva.³⁴

Najpoznatiji hidrografski resurs u Ličko-senjskoj županiji i Hrvatskoj općenito su Plitvička jezera. "Plitvička jezera najstariji su i najveći i nacionalni park Republike Hrvatske. Svojom iznimnom prirodnom ljepotom ovo je područje oduvijek privlačilo zaljubljenike u prirodu, pa je već 8. travnja 1949. godine proglašeno prvim nacionalnim parkom u Hrvatskoj."³⁵ Proces osedranja, kojim se formiraju sedrene barijere i stvaraju jezera, predstavlja jedinstvenu univerzalnu vrijednost zbog koje su Plitvička jezera dobila međunarodno priznanje 26. listopada 1979. godine, upisom na UNESCO-vu listu svjetske baštine. Godine 1997. područje Nacionalnog parka prošireno je i otad zauzima površinu nešto manju od 300 km². Nacionalni park čini sustav 16 imenovanih i nekoliko manjih, kaskadno poredanih jezera. Zbog geološke podloge i karakterističnih hidrogeoloških uvjeta, jezerski je sustav podijeljen na Gornja i Donja jezera. Prošćansko jezero, Ciginovac, Okrugljak, Batinovac, Veliko jezero, Malo jezero, Vir, Galovac, Milino jezero, Gradinsko jezero, Burgeti i Kozjak dvanaest su jezera koja čine Gornja jezera, formirana na nepropusnim dolomitima. Gornja jezera su prostranija, razvedenija i blažih obala u odnosu na Donja jezera.³⁶

Po turističkim dolascima Plitvička jezera su uvjerljivo najposjećeniji nacionalni park u Hrvatskoj budući da ih svake godine posjeti preko milijun i petsto tisuća turista. Prevelika apartmanizacija i betonizacija Plitvica, potiče rasprave o zagađenju najvećeg nacionalnog parka Hrvatske. UNESCO još nije upisao Plitvička jezera na popis ugrožene svjetske baštine, međutim ne isključuje tu mogućnost ukoliko se ne riješe problemi prekomjerne izgradnje turističkih objekata, preveliki broj posjetitelja i neadekvatno riješen sustav vodoopskrbe i odvodnje. UNESCO je podržao poduzete mjere kao što je osnivanje Operativne radne skupine, donošenje Akcijskog plana i izrada Plana upravljanja te pojačanu angažiranost institucija Republike Hrvatske pri rješavanju tog problema.³⁷

³⁴ Web stranica <raspoloživo na: <http://priodahrhatske.com/vrulje/> > (05.03.2019.)

³⁵ Web stranica nacionalnog parka Plitvička jezera <raspoloživo na: <https://np-plitvicka-jezera.hr/o-parku/opcenito/> > (05.03.2019.)

³⁶ Web stranica nacionalnog parka Plitvička jezera <raspoloživo na: <https://np-plitvicka-jezera.hr/o-parku/opcenito/> > (05.03.2019.)

³⁷ Web stranica: raspoloživo na <http://www.odrzivi.turizam.hr> (05.03.2019.)

Posjećenost nacionalnog parka Plitvička jezera prikazana je u tablici od 2016. do 2018. po mjesecima. Budući da su podatci iz 6.mjeseca 2018. broj turista u 2018. poznat je do lipnja.

Tablica 1:Posjetitelji u NP Plitvička jezera

Mjesec	2018.	2017.	2016.
Siječanj	17485	16440	10587
Veljača	11925	13854	10206
Ožujak	38708	34063	29936
Travanj	122506	110150	67650
Svibanj	199904	170433	150568
Lipanj	234633	243426	181656
Srpanj		334081	274503
Kolovoz		384886	346248
Rujan		237855	218282
Listopad		126309	101319
Studen		29609	23319
Prosinac		19225	14954
Ukupno	625161	1720331	1429228

Izvor: Turistička zajednica općine Plitvičkih jezera (srpanj 2018.) - **Izvješće o radu TZO Plitvička jezera 1.1-30.6.2018.** <raspoloživo na : <https://www.discoverplitvice.com/wp-content/uploads/IZVJESCE-O-RADU-TZO-PLITVICKA-JEZERA-01.01.-30.06.2018.pdf>

Prema ovim pokazateljima najviše turista dolazi u ljetnim mjesecima, od lipnja do rujna. 2017. godine u kolovozu, Plitvička jezera je posjetilo 384866 tisuća ljudi. To pokazuje koliki je interes za njih u svijetu te koliko je prepoznat taj nacionalni park. Najmanje turista dolazi tijekom zimskih mjeseci, od prosinca do veljače, što se pripisuje sezonalnosti koja ima utjecaj i na naš najposjećeniji nacionalni park. U tablici je vidljivo kako broj turista iz godine u godinu raste u svim mjesecima u godini. Koliki značaj i prepoznatljivost Nacionalni park Plitvička jezera imaju govori i činjenica da su u zimskim mjesecima posjećeniji od Nacionalnog parka Sjeverni Velebit tijekom cijele godine.

Osim po svom hidrografskom značenju Plitvička jezera su prepoznatljiva po svojoj biogeografskoj raznolikosti, odnosno flori i fauni. Nalaze se u gorskom dijelu Hrvatske, na nadmorskoj visini od 369 do 1279 metara na južnom dijelu Kapele. To je područje gorske

topografije koja znatno utječe na klimatske prilike, a samim time i na vrstu vegetacije.“ Promatrajući šume, nailazi se na zonu bukovih šuma (najzastupljenije) i zonu bukovo-jelovih šuma koje predstavljaju trajni vegetacijski oblik ili klimatozonsku vegetaciju. Unutar ovih zona razvijeno je i niz azonalnih vegetacija (s obzirom na reljef, geološku podlogu dubinu tla, vlagu u tlu) npr. šume vrbe, crne johe, crnog graba, običnog bora, smrekove šume)³⁸. Sve to daje Plitvičkim jezerima pejzažno svojstvo turističkog resursa, odnosno svojstvo atraktivne i netaknute prirode koje privlače svakog turista. Može se reći da Plitvička jezera ujedinjuju sve prirodne turističke resurse, pa i ne čudi tolika posjećenost.

Uz simbol županije, Plitvička jezera, Ličko-senjska županija bogata je i drugim hidrogeografskim resursima. Najvažniji od njih su rijeke Gacka, Lika, Una i Korana.“ Gacka dolina veliko je krško polje omeđeno Velebitom prema moru, a prema unutrašnjosti Kapelom.“³⁹. Rijeka Gacka je po duljini treća najveća ponornica na svijetu, a izvorni tok dugačak je 32 kilometra. Vrela rijeke Gacke proglašena su spomenikom prirode, a Gacko i Dabarsko polje značajnim krajobrazom zbog svog prirodnog bogatstva, hidrografskog značenja i bogate flore i faune. Od ribljih vrsta, Gacka je u svijetu poznata po potočnoj pastrvi koja je idealno mjesto strastvenih ribiča.⁴⁰. Značaj rijeke za ovo područje naznačen je i u zavičajnom muzeju rijeke Gacke u Otočcu.

Rijeka Lika, najveća Lička ponornica koja izvire u podožju Velebita turistički je valorizirana različitim sportskim aktivnostima kao vožnja kajacima, kanuima i kupanjem. Njen se značaj posebno ističe u bogatstvu flore i faune te planinskom pejzažu sa bogatom florom i faunom te netaknutom prirodom.⁴¹ Uz tok rijeke Like stvoreno je umjetno akumulacijsko jezero Krušćica u čijim se dubinama nalazi potpljeno selo Krušćica.

Biogeografski turistički resursi imaju posebno značenje za usmjeravanje turista i turističku valorizaciju nekog prostora. Flora u turizmu prije svega ima estetsku vrijednost, ali i

³⁸ Web stranica nacionalnog parka Plitvička jezera <raspoloživo na: <https://np-plitvicka-jezera.hr/prirodna-i-kulturna-bastina/prirodna-bastina/raznolikost-stanista/sume/> > (05.03.2019.)

³⁹ Web stranica nacionalnog parka Sjeverni Velebit <raspoloživo na: <http://www.np-sjeverni-velebit.hr> > (05.03.2019.)

⁴⁰ Web stranica turističke zajednice Otočac <raspoloživo na: <http://www.tz-otocac.hr> > (05.03.2019.)

⁴¹ Raspoloživo na web stranici <https://www.posjetiliku.com> > (05.03.2019.)

dekorativno i higijensko značenje, dok životinjski svijet u turizmu ima mogućnosti sportske-rekreativne i zabavne manifestacije kao na primjer lov ribolov, jahanje i slično.⁴²

U Ličko-senjskoj županiji i biogeografski turistički resursi imaju važan značaj. Budući da veći dio županije ima obilježja kontinentalne klime i veće nadmorske visine, najizraženije su bukove šume i bukove-jelove šume koji predstavljaju klimatozonsku vegetaciju. Pri porastu nadmorske visine na granici šumske vegetacije, šume su prešle u klekovine bukve i planinskog bora te planinske rudine.⁴³ Najveća biološka raznolikost zamjećuje se na Velebitu, koji je najveće i najsloženije zaštićeno područje u Republici Hrvatskoj. U sastavu Nacionalnog parka Sjeverni Velebit prostire se smrekova šuma Štirovača. Prostrana doline na oko 1100 m n.v. poznata po velikim očuvanim crnogoričnim šumama i prepoznatljiva po nazivu hrvatske prašume. Sekundarna prašuma u kojoj je utjecaj čovjeka bio vrlo slabo prisutan ili gotovo nikakav. Štirovača je među rijetkim lokalitetima u Parku s izvorom pitke vode i nekoliko potočića koji napajaju okolne vlažne livade.⁴⁴ Velebit krasi i brojnost biljnih vrsta i podvrsta, kojih je zabilježeno više od 950, a neke od njih su endemi tj. rasprostranjeni su samo na malom teritorijalnom području.

Kao jedan od najpoznatijih endema Hrvatske je Velebitska degenija- endem sjeverozapadnih Dinarida karakteristična za Velebit koji raste u svibnju i lipnju u pukotinama sjenovitih, razmjerno vlažnih stijena te na odvojenima blokovima kamena u bukovoj šumi.⁴⁵ Ostale poznate endemske vrste karakteristične za Velebit su: Prozorski zvončić, Hrvatska sibireja i Valdštajnova zvončika. Županiju karakterizira i dodir s mediteranskom klimom na Jadranskoj obali pa je flora primorske strane Velebita i otoka Paga karakteristično bogata makijom i šikarom koje su nastale degradacijom šuma zbog nepovoljnih uvjeta te zbog pretjeranog iskorištavanja za različite ljudske djelatnosti poput spaljivanja ili ispaše.⁴⁶

Za turizam u Ličko-senjskoj županiji ističe se raznoliki i vrijedan životinjski svijet. Županiju karakterizira prisutstvo smeđeg medvjeda, vuka, i risa kao najveće zvijeri na prostoru Republike Hrvatske. U blizini Otočca, u mjestu Kuterevo postoji utočište za mlade medvjede koje pruža sklonište za medvjede siročice, odnosno zaštitu medvjedeg staništa, promicanje

⁴² Čavlek, N. et.al., op. cit., str. 143

⁴³ Rudelić, R. Dasović, M (2015.).- Neke znamenitosti u Ličkim šumama, Hrvatsko šumarsko društvo, Gospić. <raspoloživo na : <https://www.sumari.hr/biblio/pdf/14355.pdf> > (05.03.2019.), str 2

⁴⁴ Web stranica nacionalnog parka Sjeverni Velebit <raspoloživo na: <http://www.np-sjeverni-velebit.hr/posjeti/lokaliteti/stirovaca/> > (5.3.2019.)

⁴⁵ Web stranica parka prirode Velebit < raspoloživo na : <https://www.pp-velebit.hr/hr/prirodna-bastina-2/flora> > (05.03.2019.)

⁴⁶ Web stranica <raspoloživo na <http://www.enciklopedija.hr> > (05.03.2019.)

održivog življenja i tradicije lokalne planinske zajednice. Sastavni dio programa je edukacija posjetitelja odnosno njihovo zbližavanje s divljinom i medvjedom karizmom. U posljednjih nekoliko godina utočište za mlade medvjede Kuterevo ugostilo je više od 20 tisuća posjetitelja.⁴⁷

Lov i ribolov predstavlja značajnu turističku ponudu u Lici. Poznato je lovište “Vrebac” smješteno u srcu Like u području ličkog sredogorja između planinskih masiva Velebita i Ličke Plješivice. Površina lovišta je 12640 ha., a lovište “Krivi javor III” u južnom dijelu središnjeg planinskog masiva Mala Kapela ima površinu 6200 ha. Glavne vrste divljači za odstrijel su divlje svinje, srnjaci, jelen i smeđi medvjed, a postoje i lisice, jazavci, kune i zečevi.⁴⁸

Pejsažni turistički resursi područja su različitih prirodnih i društvenih resursa određenog prostora koji ima raznoliko djelovanje na čovjeka a geografski elementi koji tvore pejzaž su planinski, nizinski i primorski pejzaži⁴⁹. UNESCO i Međunarodna unija za očuvanje prirode i prirodnih resursa (IUNC) pridaje veliku pozornost očuvanju komplekasa žive i nežive prirode, kako bi se sačuvala od saturacije. Pejzaže možemo klasificirati u deset kategorija zaštićenih područja, a to su: strogi i prirodni rezervati, nacionalni parkovi, parkovi prirode, posebni rezervati, regionalni parkovi, spomenici prirode, značajni krajobrazi, park šume, spomenici parkovne arhitekture.⁵⁰

„Prema broju i raznovrsnosti zaštićenih prirodnih objekata i lokaliteta Županiji pripada jedno od vodećih, a po njihovu udjelu u ukupnoj površini, apsolutno vodeće mjesto među hrvatskim županijama (2.368 km² ili 58% površine svih nacionalnih parkova i parkova prirode u Hrvatskoj). Među njima središnje mjesto imaju Nacionalni park Plitvička jezera, Nacionalni park „Paklenica“ i Nacionalni park Sjeverni Velebit te Park prirode Velebit.“⁵¹

Budući da je Nacionalni park Plitvička jezera analiziran kod hidrogeografskih resursa, zbog izrazitog bogatstva vodom, pod pejzažnim turističkim resursima obraditi će se dva nacionalna

⁴⁷ Web stranica turističke zajednice Ličko-senjske županije <raspoloživo na : <http://visit-lika.com/page/kuterevo-utociste-medvjeda> > (06.03.2019.)

⁴⁸ Web stranica turističke zajednice Ličko-senjske županije <raspoloživo na : <http://visit-lika.com/page/lov-iribolov> > (06.03.2019.)

⁴⁹ Čavlek, N. et.al., op. cit., str. 144

⁵⁰ Ibid., str 145

⁵¹ Web stranica Ličko-senjske županije <rapoloživo na : <http://www.licko-senjska.hr/index.php/o-zupaniji/opci-podatci> >(06.03.2019.)

parka na Velebitu. "Nacionalni parkovi zakonom su strogo određena i zaštićena područja, a obuhvaća jedan ili više sačuvanih ili neznatno izmjenjenih ekosustava, a zbog stručnih, znanstvenih, kulturnih, odgojno-obrazovnih ekoloških i turističko-rekreacijskih razloga." Unutar parkova se ne smiju obavljati nikakve aktivnosti osim turističkih.⁵²

U najistaknutiju turističku ponudu na Velebitu spadaju Nacionalni parkovi Sjeverni Velebit te Paklenica.

U sjeverni Velebit spadaju i rezervat prirode Hajdučki i Rožanski kukovi, upisani na UNESCO-v popis mjesta svjetske baštine u Europi kao dio zajedničke svjetske baštine šume koja je u Nacionalnom parku Sjevernom Velebitu u Strogom rezervatu "Hajdučki i Rožanski kukovi." Iznimnost predloženih iskonskih bukovih šuma u nacionalnim parkovima Sjevernom Velebitu i Paklenici temelji se na njihovoj izvornosti, geografskom položaju, starosti i veličini raznovrsnost krških fenomena te biljnoga i životinjskoga svijeta samo su dio posebne slike ove prirodne cjeline te je na području Parka zabilježeno više od 950 biljnih vrsta i podvrsta.⁵³

Zahvaljujući svom zemljopisnom položaju, krški reljef vapnenca i ponekih sedimentnih stijena pješčenjaka je pod izravnim utjecajem dvije klime: mediteranske i kontinentalne. Unutar parka nalazi se i Lukina jama - jedna od najdubljih jama na svijetu, koja brojne poznate speleologe, botanički rezervat "Visibaba" s nalazištem endemične hrvatske sibireje (*Sibiraea altaiensis* ssp. *croatica*), šumski rezervat Borov vrh, botanički rezervat Zavižan-Balinovac-Velika kosa te glasoviti Velebitski botanički vrt. Na krajnjem jugu se nalazi posebni rezervat šumske vegetacije Štirovača. Godišnje ovaj nacionalni park posjeti oko 15.000 ljudi⁵⁴.

„Nacionalni park Paklenica se prostire na površini od 95 km², na južnim obroncima Velebita, ispod najviših vrhova Vaganskog vrha (1757 m) i Svetog brda (1753 m). Obuhvaća područje bujičnih tokova Velike i Male Paklenice, odnosno njihove prepoznatljive kanjone okomito urezane u južne padine Velebita, te širi okolni prostor.“ Najvažnija obilježja Nacionalnog parka Paklenica su autohtone šume crnog bora, nekoliko tipova bukovih šuma, i duboki kanjoni s potocima – bujičnjacima Velika i Mala Paklenica. Nacionalni park većim dijelom spada i u Zadarsku županiju, zbog važnosti i svojim karakterističnim geomorfološkim i

⁵² Čavlek, N. et.al., Op. cit., str. 145

⁵³ Web stranica nacionalnog parka Sjeverni Velebit <raspoloživo na: <http://www.np-sjeverni-velebit.hr/park/zivapriroda/biljke/> > (06.03.2019.)

⁵⁴ Web stranica nacionalnog parka Sjeverni Velebit <raspoloživo na: <http://www.np-sjeverni-velebit.hr/park/nezivapriroda/speleologija/> > (06.03.2019.)

biogeografskim potencijalima više se veže uz brdovitu Ličko-senjsku županiju. Ime Paklenica najvjerojatnije potječe od smole crnog bora, tzv. „pakline“, koju je lokalno stanovništvo koristilo u narodnoj medicini, za zacjeljivanje rana, zatim kao luč - za osvjetljenje te za premazivanje drvenih brodova. Turistička ponuda ovog nacionalnog parka je brojna, a jedna atrakcija je špilja „Matina peć“, „Špilja obiluje špiljskim ukrasima ili sigama koje se razlikuju prema obliku i načinu postanka te bogatstvom podzemne faune. U špilji su zapažene razne vrste šišmiša, a dosadašnjim istraživanjima ukupno su utvrđene i 52 svojte beskralješnjaka od čega je 20 svojti pravih špiljskih životinja.“⁵⁵ Bitno je i za naglasiti Šumarsku kuću „Lugarnica“ i brojne planinarske domove koji vode planinare do najviših vrhova Velebita. Najčešće planinari i sportaši dolaze na Paklenicu radi neponovljivog doživljaja slobodnog penjanja na različite kukove Paklenice.

Antropogeni (društveni) turistički resursi su „sve pojave, objekti, procesi i događaji koji kod čovjeka stvaraju potrebu za kretanjem da bi zadovoljio svoje društvene i kulturne potrebe.“⁵⁶ Kao i prirodni, tako se i antropogeni turistički resursi dijele u 5 skupina a to su : kulturno-povijesni, etnosocijalni, umjetnički, manifestacijski i ambijentalni.

Prostor županije uvijek je bio pod utjecajem različitih kultura, običaja i naroda pa time i različitih kulturnih utjecaja tijekom cijele prošlosti, stoga ni društvenih turističkih resursa u ovoj županiji ne manjka. Rad se najviše bavi kulturno-povijesnim etnosocijalnim i manifestacijskim turističkim resursima, dok se analiziranje ostalih društvenih resursa obrađuje u 4. poglavlju na primjeru grada Gospića radi važnosti za daljni razvoj turizma u županiji.

Kulturno-povijesni turistički resursi su „sačuvani ostatci prošlih civilizacija i njihova tehnološka dostignuća, spomenici i pojedini objekti, urbanističke cijeline, umjetnička ostvarenja u kiparstvu i slikarstvu te drugim granama umjetnosti“.⁵⁷

Najviše kulturno-povijesnih resursa nalazi se u gradu Senju utemeljenom prije više od 3000 godina. Osim svojih prirodni resursa, mediteranske klime i Jadranskog mora, najpoznatija

⁵⁵ Web stranica nacionalnog parka Paklenica <raspoloživo na: <https://np-paklenica.hr/hr/park-hr/o-parku> > (06.03.2019.)

⁵⁶ Čavlek, N. et.al., Op. cit., str. 147

⁵⁷ Ibid., str. 147

turistička atrakcija i simbol grada Senja je Tvrđava Nehaj, izgrađena je 1558. godine. U vrijeme Turskih i Mletačkih osvajanja, služila je uskocima za obranu od njihovih napada. Tvrđava visoka 18 metara i široka 23 metra spojena je stubištem preko drvenog mosta kroz uska dvostruka vrata. Snažnji zidovi debljine 3,30 m, a okolo su 5 kutnih tornjeva. Sastojali su se od stotinu rupa i jedanaest zagrada. Unutar desnog dijela prizemlja nalazio se ognjište okružen prostorima za posadu od 100 vojnika i arsenal oružja. U prizemlju su otkriveni ostaci male romaničke crkve sv. Jurja iz 11. stoljeću. Tvrđava Nehaj, služeći za obranu i promatračnica za neprijatelje, danas je turistička atrakcija i mjesto „glazbenih izvedbi Nehaj“.⁵⁸

Važan kulturno povijesni turistički resurs je i Katedrala Uznesenja Blažene Djevice Marije u Senju izgrađena u 12. stoljeću kao jednobrodna romanička bazilika na temeljima poganskog svetišta Magnae mater. Pročelje i južna strana katedrale bili su do sredine 18.stoljeća ukrašeni romaničkim lukovima i nišama izgrađenim od fine opeke.⁵⁹

Od **etnosocijalnih turističkih resursa** u Ličko-senjskoj županiji posebno se naglašavaju kulinarske vještine tj. gastonomija vrlo prepoznatljiva u Hrvatskoj. Općenito etnosocijalna ponuda zahvaća cijeli spektar materijalne i duhovne kulture jednog naroda, narodne igre, pjesme, običaji, narodne nošnje, kulinarske vještine, mentalitet i ostalo.⁶⁰ “U primorsko-otočnom dijelu prevladavajući su okusi i mirisi mediteranske kuhinje koja obiluje povrćem i ribom. Jedan od najprepoznatljivijih proizvoda ovoga dijela regije čuveni je paški sir koji svoj jedinstveni okus duguje posolicom pošćkropljenoj travi koju pasu otočne ovce. Paški sir dobitnik je prestižnih svjetskih nagrada za najbolji ovčiji sir, što ga čini prepoznatljivim u svijetu. Drugi, popularni specijalitet na otoku Pagu je paška janjetina koja se sprema također na različite načine i poslužuju uz bogatstvo priloga. Poseban su specijalitet u Novalji, makaruni na iglu koji se poslužuju uz špikanu junetinu ili gulaš. Ostali specijaliteti, tipični za mediteranski mentalitet su riblji „saur“, te šparoge.⁶¹

U kontinentalnom dijelu županije, u unutrašnjosti Like, prisutni su različiti specijaliteti i gastronomska ponuda. Stanovništvo kontinentalnog dijela u prošlosti se većinom bavilo stočarstvom, poljoprivredom, iskorištavanjem šuma i plodova prirode. To je uvelike

⁵⁸ Web stranica turističke zajednice grada Senja <raspoloživo na : <http://visitsenj.com/en/attraction/nehaj-fortress/> >(06.03.2019.)

⁵⁹ Web stranica turističke zajednice grada Senja <raspoloživo na : <http://visitsenj.com/en/attraction/religious-heritage/> > (06.03.2019.)

⁶⁰ Čavlek, N. et.al., Op. cit., str. 150

⁶¹ Web stranica turističke zajednice Ličko-senjske županije <raspoloživo na : <http://visit-lika.com/category/sto-raditi/gastronomska-ponuda> > (06.03.2019)

određivalo način njihove prehrane i pripremanja jela pa se tako i prehrana temeljila na kaloričnim jelima, najčešće kombinacijom žitarica i uzgojenih životinja, tj. kaloričnim jelima koja su bila podloga za obavljanje teških fizičkih poslova u polju, šumi i kod kuće. To su poznata lička janjetina, pole od krumpira, lički lonac i grah sa zeljem.⁶²

Od **manifestacijskih turističkih resursa** koji se dijele na kulturne, sportske, zabavne, vjerske znanstvene i gospodarske⁶³ daje se primjer zabavnog turizma na plaži Zrće koje traje tijekom ljetnih mjeseci. Vjerojatno i najpoznatija plaža u Hrvatskoj koja svake godine ugosti svjetski popularne DJ-e i različite tipove glazbe. Privlači mlade ljude i turiste željne zabave i takve vrste rekreacijskog odmora. Plaža je postala sinonim za zabavu, i veliku potrošnju stranih turista.“ Osim kupanja nudi i mogućnost korištenja raznih sportsko-rekreativnih i zabavnih sadržaja kao što su bungee jumping, jet-ski, parasailing, cageball ili wake-boarding.“⁶⁴

Druga poznata manifestacija u županiji je „Jesen u Lici“ koja se održava početkom listopada svake godine. Kulturno - turistička manifestacija, izložba tradicijskih i poljoprivrednih proizvoda, koja se održava početkom listopada u Gospiću. Prezentiraju se tradicijske vrijednosti Like i drugih dijelova Hrvatske s izlagačima iz domovine i inozemstva. U sklopu "Jeseni u Lici" održavaju se tradicionalno nastupi kulturno umjetničkih društava i plesnih skupina, stručna predavanja i izložbe, ocjenjivanje najljepše okućnice itd. U autentičnoj atmosferi posjetitelji imaju prigodu čuti izvornu narodnu pjesmu, ples ličkog kraja, ali i vidjeti izradu proizvoda od gline, bukare, tamburice, pletenje košari, pređenje vune i sl.⁶⁵ „Jesen u Lici“ je najveća manifestacija ovakve prirode u Ličko - senjskoj županiji i svojim sadržajem potiče razvoja autohtone proizvodnje na ruralnom prostoru Hrvatske, te ima značajnu ulogu u poticanju razvoja turizma na ovom turistički najatraktivnijem kontinentalnom prostoru. Ovu manifestaciju posjetili otprilike 30.000 posjetitelja iz cijele Hrvatske.⁶⁶

Ličko-senjska županija obiluje prirodnim ali i antropogenim turističkim resursima. To potvrđuju nacionalni parkovi, parkovi prirode, strogi rezervati, jadranska obala, ali i ostali

⁶² Web stranica turističke zajednice Ličko-senjske županije <raspoloživo na <http://visit-lika.com/category/sto-raditi/gastronomska-ponuda> > (06.03.2019.)

⁶³ Čavlek, N. et.al., Op. cit., str. 152

⁶⁴ Web stranica otoka Paga <raspoloživo na: <https://www.otok-pag.hr/destinacije/Novalja/zrce> > (06.03.2019.)

⁶⁵ Web stranica Turističke zajednice grada Gospića <raspoloživo na <https://visitgospic.com/manifestacije/41-jesen-u-lici> > (06.03.2019.)

⁶⁶ Web stranica Ličko-senjske županije <raspoloživo na : <http://www.licko-senjska.hr> > (06.03.2019.)

društveni turistički resuri. Bogatstvo turističkim reusursima osnova je za daljni razvoj turizma, kao i razvoj samostalnog turističkog proizvoda te rad na promociji županije turistima koji traže aktivni odmor u ovom geografsko, ali i turistički raznolikom dijelu Hrvatske.

3. OGRANIČAVAJUĆI ČIMBENICI RAZVOJA TURIZMA LIČKO-SENJSKE ŽUPANIJE

U ovom poglavlju biti će analizirani i interpretirani podatci iz turističke zajednice, razvojne agencije Ličko-senjske županije - LIRA, Državnog zavoda za statistiku i Hrvatske gospodarske komore o turističkim pokazateljima, odnosno broju noćenja i turističkim atrakcijama koje su najviše posjećene, smještajnim kapacitetima, demograskim i ekonomskim preprekama koje pogađaju ovu županiju. Prema NKD-u (Nacionalna klasifikacija djelatnosti) Državni zavod za statistiku prati turistička kretanja na nekoliko područja: trgovina, ugostiteljstvo i turizam, prijevoz, skladištenje i veze.⁶⁷ Isto tako analiziraju se ograničenja u makro okruženju odnosno usporedno s ostatkom Hrvatske tj. županijama i regijama u utjecaju na Ličko-senjsku županiju. Nadalje istaknuta je važnost specifičnih oblika turizma na mogućnost daljnjeg razvoja turizma. Kroz noćenja i dolaske turista u županiju, analiziraju se najvažniji ograničavajući čimbenici. Vrlo uočljiv čimbenik je slabo zadržavanje turista u županiji, odnosno mali broj noćenja u koninentalnom dijelu županije.

3.1. Analiza turističkih pokazatelja i kretanja u Ličko-senjskoj županiji

Pokazatelji se odnose na broj dolazaka turista usporedno s brojem noćenja, ukupni prihodi od turizma, noćenja po turističkim zajednicama te odnos najposjećenijih turističkih destinacija s ostalima.

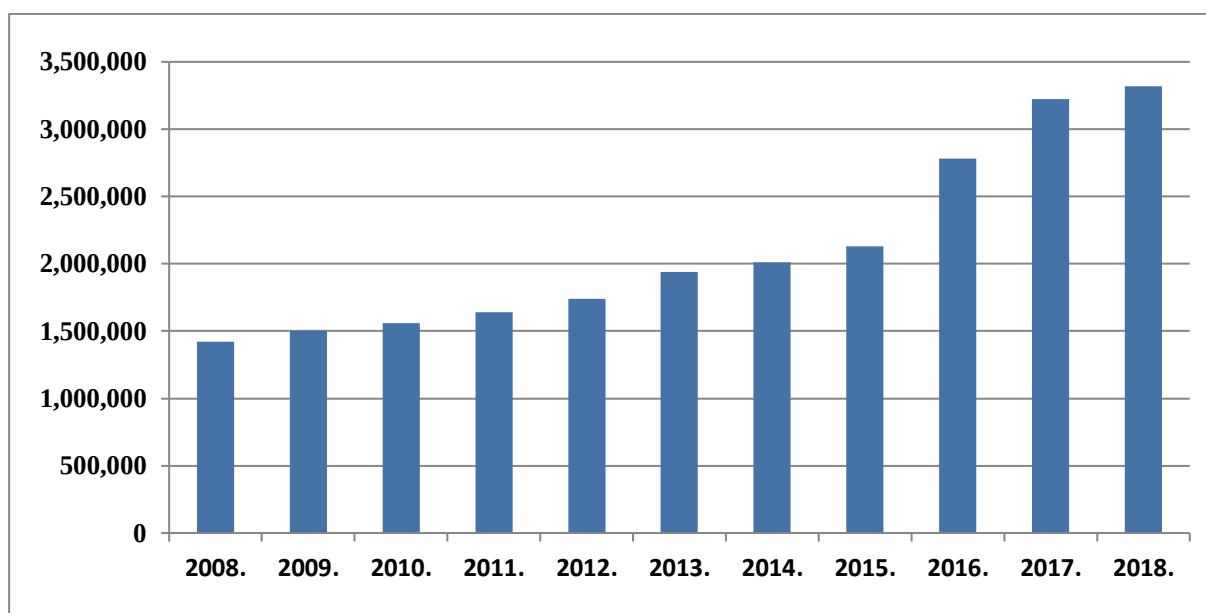
2018. godine broj turista u Hrvatskoj je bio 18,688.580 a od toga je ostvareno 89.651.789 noćenja. Usporedno s 2017. godinom to je 7.1% više turista nego 2017. godine kada je zabilježeno 17.430.580 turista. Rast se naravno prikazao i u noćenjima za čak 4.0% u 2018. godini u odnosu na proteklu 2017. Hrvatska već dugi niz godina ima trend povećanja broja turista i povećanja noćenja, a najvažnije s time i povećanje prihoda od turizma. Najposjećenije županije Hrvatske su Istarska, Splitsko-dalmatinska, Primorsko-goranska, Dubovačko-neretvanska i Grad Zagreb. Naravno, najposjećenije županije su primorske što je vidljivo po broju turista. Motivi dolazaka u Hrvatsku su različiti, ali resursi koji privlače najviše su

⁶⁷ Marušić, M., Prebežac, D., (2004.) - Istraživanje turističkih tržišta –Sveučilište u Zagrebu; Ekonomski fakultet, str 37

hidrograski i klimatski resursi odnosno Jadransko more i mediteranska klima u primorskim krajevima. Najviše turista dolazi u kolovozu kada je i vrhunac sezone.⁶⁸

Na sljedećem grafikonu prikazan je broj noćenja turista u Ličko senjskoj županiji tijekom 10 godina.

Grafikon 1: Noćenja u Ličko-senjskoj županiji po godinama (2008.-2018.)

Izvor: HGK županijska komora Otočac- Turizam LSŽ u brojkama turistička sezona 2018. <raspoloživo na: <https://hgk.hr/documents/turisticki-promet-u-lszturisticka-sezona-20185c6ff0c5baec5.pdf> >

Ličko-senjska županija također bilježi rast broja turista i relativno u prosjeku kao i ostatak Hrvatske. Uspoređujući ukupan broj noćenja turista u Hrvatskoj 2018. godine s noćenjima u Ličko senjskoj županiji dolazi se do zaključka da županija sudjeluje s 3,06% noćenja u odnosu na ukupan broj noćenja u Hrvatskoj. Kada se uzme u obzir da dio Ličko-senjske županije spada i u primorsku regiju i veliki broj prirodnih i antropogenih resursa koji su navedeni u prošlom poglavlju, županija mora težiti povećanju broja noćenja turista, a samim time i prihodima od turizma. Uspoređujući noćenja turista tijekom 10 godina, primjećuje se napredak i razvoj u broju odnosno noćenjima turista od približno 1 500 000 noćenja više. Povećanje trenda broja noćenja prati cijela Hrvatska, poglavito u jadranskim županijama. Godina koja slijedi trendove iz prošlih po dolasku stranih turista, županiju najviše posjećuju Njemci, Slovenci, Talijani, Poljaci i Austrijanci. Njemci čine čak 18,30% ukupnog udjela

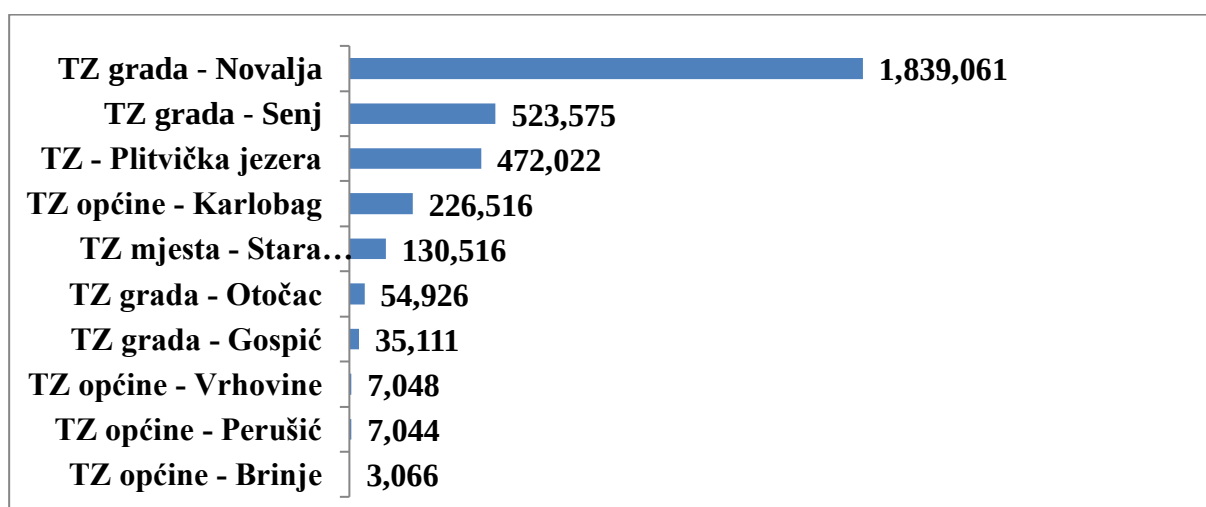
⁶⁸ Web stranica ministarstva turizma Republike Hrvatske <raspoloživo na : <https://mint.gov.hr> (09.03.2019.)

broja noćenja, a prosječna dužina boravka stranih gostiju je 3,82 dana. Turisti iz Slovenije čine 13,92 % ukupnog broja noćenja, Talijani 10,26 %, Poljaci 5,53 % te Austrijanci 5,08 %, Najveći udio domaćih noćenja ostvaruju gosti koji dolaze iz Grada Zagreba sa čak 35% i Zagrebačke županije 9%.⁶⁹

Najposjećenije destinacije u Ličko-senjskoj županiji su Novalja, koja uvelike prednjači s brojem noćenja, zatim Senj i Plitvička jezera. "U najjednostavnijem smislu, turistička destinacija predstavlja posebnu geografsku cijelinu unutar koje turist doživljava različita turistička iskustva."⁷⁰ Turističku potražnju karakterizira, heterogenost, elastičnost, dinamičnost, sezonski karakter i drugi čimbenici, a proučavanjem dolazaka i noćenja turista u županiji uočavamo te čimbenike.⁷¹

Na sljedećem grafikonu prikazani su podatci Hrvatske gospodarske komore (županijska komora Otočac) koja prikazuje noćenja po turističkim zajednicama u 2018. godini.

Grafikon 2. –Noćenja po turističkim zajednicama u Ličko-senjskoj županiji 2018.

Izvor: HGK županijska komora Otočac-turizam LSŽ u brojkama turistička sezona 2018. . <raspoloživo na: <https://hgk.hr/documents/turisticki-promet-u-lszturisticka-sezona-20185c6ff0c5baec5.pdf> >

Kao što je naglašeno prije u tekstu, najviše noćenja imala je Novalja, pa Senj i Plitvička jezera. Taj podatak govori kako turizam Ličko-senjske županije i dalje uvelike ovisi o dva

⁶⁹ HGK županijska komora Otočac-turizam LSŽ u brojkama turistička sezona 2018. . <raspoloživo na: <https://hgk.hr/documents/turisticki-promet-u-lszturisticka-sezona-20185c6ff0c5baec5.pdf> > (11.03.2019.) ,str 7

⁷⁰ Blažević, B.,& Peršić, M., (2009), «Turistička regionalizacija u globalnim procesima», Sveučilište u Rijeci, Fakultet menadžment u turizmu i ugostiteljstvu, Opatija (2009.), str 67

⁷¹ Čavlek, N. et.al., Op. cit., str. 71

najvažnija resursa Hrvatske, a to su klimatski tj. mediteranska klima i Jadransko more kao hidrografske resurs. Prosječna dužina boravka turista u Ličko-senjskoj županiji je 4.13 dana, no važno je napomenuti da je u Novalji prosječna dužina boravka 7,30 dana a na Plitvičkim jezerima 1,40 dana. U svim mjestima na moru u županiji prosječna dužina boravka je preko 5 dana dok u kontinentalnom dijelu županije maksimalno 2 dana.⁷² Time se ističe bitan problem tj. ograničavajući čimbenik nedostatka ponude u županiji, što se vidi po varijacijama u noćenjima turista u različitim dijelovima županije.

3.2. Analiza smještajnih kapaciteta u Ličko-Senjskoj županiji

U ovom poglavlju analizirani su smještajni kapaciteti koji su dio djelatnosti ugostiteljstva. "Ugostiteljstvo je djelatnost koja čini temelj razvoja turizma osiguravajući gostima usluge smještaja, prehrane i posluživanja pića i napitaka u ugostiteljskim objektima, ali i izvan njih."⁷³ To je gospodarska djelatnost koja generira veliki udio prihoda od turizma u Hrvatskoj posebno u Istri, na Kvarneru, Lici i Dalmaciji.

„Obzirom na vrstu ugostiteljskih usluga koje pružaju, ugostiteljski objekti razdvajaju se u sljedeće skupine (Zakon o ugostiteljskoj djelatnosti, 2006:1) : hoteli, kampovi i druge vrste ugostiteljskih objekata za smještaj, restorani, barovi, catering objekti i objekti jednostavnih usluga“⁷⁴

Smještajni objekt podrazumijeva poslovni objekt kojim posluje ugostitelj (pravna ili fizička osoba registrirana za obavljanje ugostiteljske djelatnosti u skupini hoteli) ili pravna osoba koja nije ugostitelj, ali pod uvjetima propisanim zakonom za ugostitelja može obavljati ugostiteljsku djelatnost. (NN br. 88/07, 58/08, 62/09)⁷⁵. „U Hrvatskoj je u 2017. godini turistima bilo dostupno ukupno nešto malo više od milijun kreveta u komercijalnom

⁷² Web stranica HGK županijska komora Otočac-turizam LSŽ u brojkama I-X 2018. <raspoloživo na: <https://www.hgk.hr/documents/turizam-u-brojkama-20185c263159913d3.pdf> > (11.03.2019.)

⁷³ Čavlek, N. et.al., op. cit., str. 158

⁷⁴ Ibid., str. 163

⁷⁵ Web stranica narodnih novina

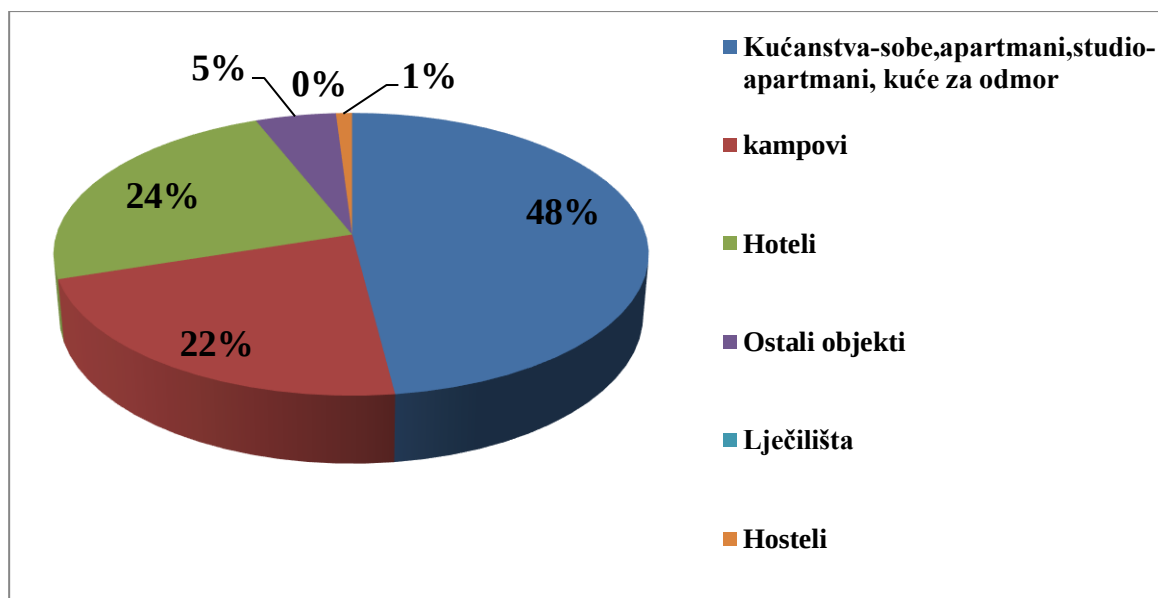
<raspoloživo na : https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2015_08_85_1648.html > (11.03.2019.)

smještaju, od čega najviše ili 56,7 % u kućanstvima, gdje je bio i najveći rast broja kreveta, dok je u kampovima bilo 21,5 % od ukupnih kreveta, a u hotelima oko 12 % .⁷⁶

Najveći dio od ukupnih turističkih kreveta po vrstama komercijalnih smještajnih objekata, nalazilo se u tri vrste: kućanstvima, kampovima i hotelima, dok je ostatak u 20-ak ostalih vrsta smještaja, poput turističkih naselja, pansiona, hostela, lječilišta, prenoćišta, planinarskih, lovačkih, studentskih i učeničkih domova, gostionica, kampiralištima, kamp odmorištima, objektima za robinzonski turizam i drugima⁷⁷. Budući da tek manji dio smještajnih kapaciteta Hrvatske čine hoteli i slični objekti, karakteristike Hrvatske novije povijesti, posebno nakon Domovinskog rata je srednja razina kvalitete ponude i mala zastupljenost međunarodnih hotelskih brendova.⁷⁸ S obzirom na sadašnje trendove gdje je masovnost izgubila atraktivnost i težnji personalizacije usluge, Hrvatska sve više ulaže i mora ulagati u visoku kvalitetu i posebnost.⁷⁹

U sljedeća dva grafikona uspoređuju se smještajni kapaciteti, odnosno struktura dolazaka po vrsti smještaja u Hrvatskoj općenito i Ličko-senjskoj županij

Grafikon 3 : Udjel noćenja po vrstama objekata za smještaj siječanj-prosinac 2018.

Izvor: stranica ministarstva turizma Republike Hrvatske <raspoloživo na : <https://mint.gov.hr/pristup-informacijama/dokumenti-80/statistika-11514/arhiva-12059/12059> (12.03.2019.)

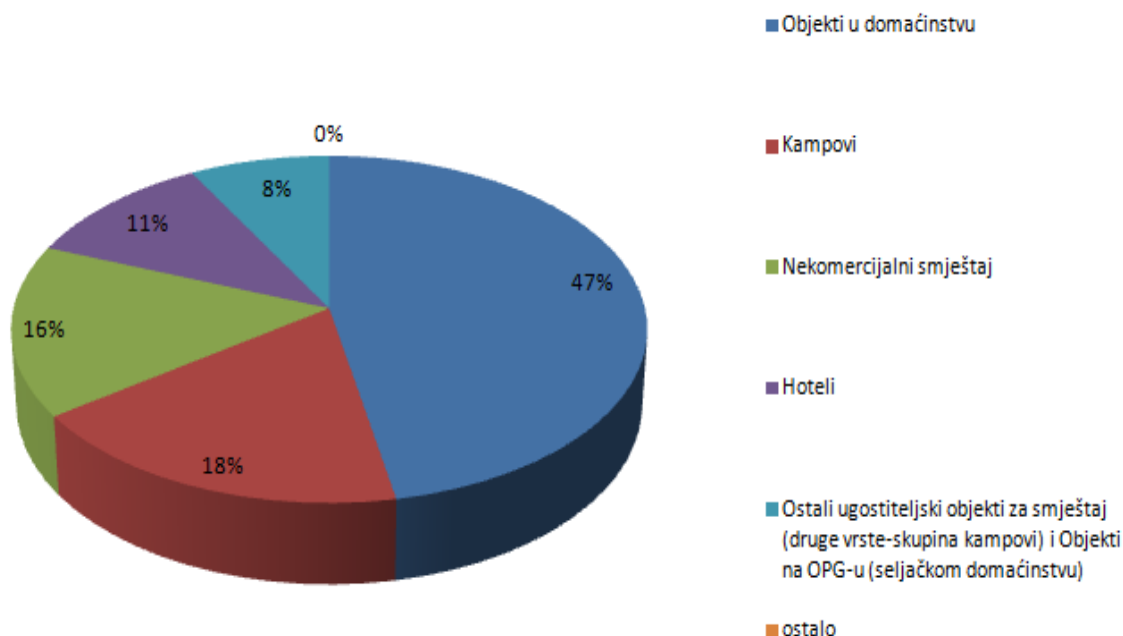
⁷⁶ Web stranica Ministarstva turizma Republike Hrvatske <raspoloživo na: <https://mint.gov.hr/vijesti/u-hrvatskoj-vise-od-milijun-turistickih-kreveta-56-7-posto-u-kucanstvima/11820>> (11.03.2019.)

⁷⁷ Web stranica <raspoloživo na: <https://www.upuhh.hr/hr/component/k2/item/170-u-hrvatskoj-vise-od-milijun-turistickih-kreveta-56-7-posto-u-kucanstvima>> (11.03.2019.)

⁷⁸ Čavlek, N. et.al., op. cit., str. 167

⁷⁹ Ibid.

Grafikon 4 : Struktura noćenja po pojedinim vrstama smještaja u Ličko-senjskoj županiji, turistička sezona 2018.

Izvor: HGK županijska komora Otočac-turizam LSŽ u brojkama turistička sezona 2018. . <raspoloživo na: <https://hgk.hr/documents/turisticki-promet-u-lszturisticka-sezona-20185c6ff0c5baec5.pdf> >

Uspoređujući smještajne kapacitete, odnosno strukture dolazaka po vrsti smještaja u Ličko-senjskoj županiji, vidljivo je da županija slijedi trend Hrvatske po najvećem udjelu objekata u domaćinstvu odnosno soba, apartmana, studio-apartmana i kuća za odmor. Hoteli se, po strukturi dolazaka, razlikuju za samo 4%, dok se kampovi razlikuju za veći postotak, 22% gledajući cijelu Hrvatsku i 10% Ličko-senjsku županiju. To je i očekivano budući da je kamping turizam, prema Hrvatskoj kamperskoj zajednici, najzastupljeniji atraktivnim i iznimno očuvanim prirodnim lokacijama, najčešće uz samo more.⁸⁰ Kamping turizam vrlo je popularan kod ljudi kojima je naglašena socijalna dimenzija intenzivnog međusobnog druženja, što postaje važno današnjem otuđenom čovjeku⁸¹. „Gledano po tri osnovne vrste komercijalnog smještaja (hoteli, kampovi i objekti u domaćinstvu) u kojima se ostvaruje najveći broj noćenja, može se zaključiti da gosti najduže borave u kampovima - 6 dana, u objektima u domaćinstvu 5 dana, a u hotelima 2 dana. Izrazito je velik prosječan broj dana ostvaren u nekomercijalnom smještaju, čak 26 dana.“ Najviše smještajnih jedinica broji

⁸⁰ Web stranica <raspoloživo na : <https://www.camping.hr/camping-croatia> > (12.03.2019.)

⁸¹ Čorak, S. i Mikačić V. (2006.), Hrvatski turizam plavo bijelo zeleno, Institut za turizam, Zagreb, str 71

Novalja sa čak 10 457 u 2018. godini. Sljedeći je Senj s 3 485 te Plitvička jezera s 1 910.⁸² Računajući ukupne smještajne kapacitete Novalje, Senja i Plitvičkih jezera dolazi se do podatka da je čak 86,4% smještajnih kapaciteta raspoređeno u te tri destinacije. Ostalih 13,6% pripada svim ostalim mjestima u Ličko-senjskoj županiji. Taj broj povećava i Karlobag koji ima 1 664 smještajne jedinice u 2018.godini, dok središte županije Gospić ima svega 305 smještajnih jedinica. Uočljiva je nedovoljna prepoznatljivost kontinentalnog dijela županije kao turističke destinacije.

3.3.Važnost specifičnih oblika turizma za razvoj regije

„Specifični oblici turizma mogu se definirati kao skupina turističkih kretanja koja su uvjetovana određenim dominantnim turističkim motivom koji turiste pokreće na putovanje u destinaciju čija je turistička ponuda sadržajima prilagođena za ostvarenje doživljaja vezanih uz dominantan interes određenog segmenta potražnje.“⁸³ Kao specifične oblike turizma koji imaju mogućnost razvoju Ličko-senjskoj županiji spominje se cikloturizam, sportsko-rekreacijski turizam te vjerski turizam, ali prvo se analizira vrlo važna vrsta turizma, ruralni turizam. Turizam na ruralnom području daje značaj i mogućnost razvitku specifičnih oblika turizma potrebnih za razvoj turizma u županiji.

„Ruralni turizam je turizam na seoskom području sa svim aktivnostima koje se provode na tom mjestu, a najvažnije karakteristike takve vrste turizma su mirna sredina, odsutnost buke, očuvan okoliš, komunikacija s domaćinima, domaća hrana i upoznavanje poslova koji su primarni na seljačkom domaćinstvu“.⁸⁴ Prema definiciji Organizacije za ekonomsku suradnju i razvoj (OECD, 1994), čine ga agroturizam, ekoturizam, avanturistički i izletnički turizam.⁸⁵ Turizam u ruralnim prostorima počinje se intenzivnije razvijati nakon Drugog svjetskog rata. Ruralni turizam je vrsta turizma koji ima visoki trend rasta, stoga treba i prilagoditi adekvatnom turističkom ponudom. Procjenjuje se kako ruralni turizam raste po stopi od 6% godišnje.⁸⁶

⁸² Web stranica HGK županijska komora Otočac- turizam LSŽ u brojkama I-X 2018. <raspoloživo na: <https://www.hgk.hr/documents/turizam-u-brojkama-20185c263159913d3.pdf> (12.03.2019)

⁸³ Kesar, O. (2013.) : Uvod u specifične oblike turizma, nastavni materijali: Ekonomski fakultet Zagreb

⁸⁴ Ružić, P.,: Ruralni turizam, Institut za poljoprivredu i turizam Poreč, Pula 2009, str. 15

⁸⁵ Web stranica: <raspoloživo na: <https://www.istrapedia.hr>> (12.3.2019.)

⁸⁶ Čorak, S., Mikačić V., op. cit., str. 171

Ruralni turizam predstavlja relativno novu turističku aktivnost koja ima za cilj vratiti čovjeka tradicijskim vrijednostima i prirodnom okruženju. Treba istaknuti da ruralni turizam nije nastao tek kao potreba za novim turističkim kapacitetima, već kao potreba očuvanja i revitalizacije odnosno oživljavanja i davanja nove dodatne vrijednosti naslijeđenoj baštini i autentičnom promoviranju tradicijskih znanja i vještina kroz organizaciju atraktivne i originalne turističke ponude.⁸⁷ Ponuda ruralnog turizma treba se temeljiti na ambijentu, kulturi i svjetonazoru koji su bliski prirodnom okruženju koristeći pritom baštinu, odnosno tradiciju kao osnovu za kreiranje turističke ponude. Najznačajniji oblik ruralnog turizma u Hrvatskoj je upravo turizam na obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima, a u najvećoj mjeri je razvijen u Istri i dijelovima Dalmacije. Hrvatska razvojno znatno zaostaje u odnosu na industrijsko-urbane centre i regije. Slično stanje vlada i u drugim zemljama, posebice onima sa sličnim socioekonomskim karakteristikama. Samo su razvijene i visoko urbanizirane zemlje uspjele prevladati zaostajanje seoskih područja i razlike urbanih i ruralnih područja svesti u prihvatljive okvire.⁸⁸

„Glavni su strateški ciljevi hrvatskoga turizma u ruralnom području, prije svega, ravnomjerni regionalni razvoj, samozapošljavanje i motiviranje mladih za ostanak na selu. Pri tome je ruralni turizam značajan čimbenik u aktivaciji i održivom razvoju ruralnih područja koji pomaže očuvanju lokalnog identiteta, tradicije i običaja, štiti okoliš, jača autohtonu, tradicijsku i ekološku proizvodnju te pomaže razvoju ruralnih krajeva na osnovi održivoga razvoja.“⁸⁹ Ličko-senjska županija ima veliki potencijal razvitka ruralnog turizma. Budući da je udio ruralnog područja u županiji jako velik te da je najveća županija s najmanjim brojem stanovnika s 3 nacionalna parka, planinskim i šumskim bogatstvom i bogatom gastronomijom ima što ponuditi. Jedna od najvećih prepreka za daljnji razvoj ruralnog turizma je demografske prirode. Mali broj ljudi na selu i starenje stanovništva u Ličko-senjskoj županiji, koje uz loše ekonomsko stanje, ne mogu planirati i turistički proizvod. Posebno se to ističe u analizi u strukturi noćenja po vrsti smještaja u županiji gdje objekti na OPG-u (seljačkom domaćinstvu) nemaju nikakvi postotak tj. ne sudjeluju u smještajnim objektima.

⁸⁷ Demonja, D. (2012): Baština i tradicija u oblikovanju turističke ponude na ruralnom prostoru Hrvatske. Podravina, Vol. 11, No. 21, 205-218. Koprivnica, str. 206.

⁸⁸ Mataga Ž., Zupančić M., (2003.) : Projekt organizacije sustava za ruralni razvoj (prijedlog)“, Institut za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu,

⁸⁹ Ruralni turizam Hrvatske, Nacionalni katalog –HGK;Ministarstvo turizma Republike Hrvatske <raspoloživo na: <https://www.hgk.hr/documents/hgkkatalogruralniturizamhrvatskeweb57728ea64487b.pdf> > (12.03.2019.) ,str.3

Neki od projekata za turizam u kontinentalnom dijelu županije, tj. posebno izrada novih turističkih proizvoda i destinacija su:

- „Gacka regija“ odnosno razvoj Gacke doline s naglaskom na održivo korištenje resursa i turizam
- „Velebitska inicijativa“, tj Velebit kao mjesto odmora ,rekreacije, izovra zdravlja i avanture
- „Senjski turizam“, Senj kao turistička destinacija bure i ptica grabljivica.⁹⁰

U različitim projektima želi se poboljšati i razviti posebni turistički proizvod Ličko-senjske županije. Posebno se ističe dolina rijeke Gacke i njezina ljepota, voda, pejzaž, tradicija, autentičnost i gastronomija. Krška ponornica Gacka, kraljica među rijekama, izvor je života za stanovništvo Gackog polja, a za turiste i putnike otkriće mira i ljepote. Voda iz rijeke može se piti (po kvaliteti druga u Europi), autohtona potočna pastrva najtraženija je riječna riba, vodeno bilje rijeke. Vrlo je poznat sportski ribolov na rijeci Gackoj, a od ostale ponude biciklističke staze, i markiranu planinarsku stazu: Otočac – Zavižan.⁹¹ Osim Gacke doline valja i istaknuti malo mjesto podno Velebita Rizvanuša, gdje se u pitomom selu podno Velebita razvila adrenalinska zabava i parkovi u šumi, quad i jeep safari, kajak safari na rijeci Lici i razne druge aktivnosti dostupne zbog prirodnih i društvenih resursa ove županije.

Jedan od projekata razvoja turizma u Ličko-senjskoj županiji je razvoj cikloturizma odnosno cikloturizam. To je specifični oblik turizma kod kojeg je moguće putovanje biciklom definirati kao glavnu turističku aktivnost, ali često uključuje i turiste kojima je upotreba bicikla samo dodatna aktivnost. Na području Like i Podgorja kao i na otoku Pagu, trasiran je veliki broj biciklističkih staza. Svake godine njihov broj postepeno raste, a raste i interes za biciklizam. Ukupna dužina trenutnih biciklističkih staza iznosi 1 500 km. Na području LSŽ postoji sustav lokalnih biciklističkih staza koje možemo podijeliti na ciklo regije: Plitvička jezera, Otočac, Gospić, Brinje, Lovinac, Udbina, Velebit, Senj i Novalja, otok Pag koje su prvenstveno rađene na nivou turističkih zajednica gradova i općina. Prednosti koje županiju čine pogodnom za razvijanje cikloturizma su umrežavanje u važne međunarodne biciklističke rute (EuroVelo 8 – Mediteranska ruta), prirodna bio raznolikost i visoka razina očuvanosti prirodne osnove, veliki broj zaštićenih prirodnih lokaliteta - mnoštvo područja osobito

⁹⁰ Strateške smjernice –programski okvir za indentifikaciju projektnih ideja –Ličko-senjska županija <raspoloživo na: <https://www.slideshare.net/UNDPPhr/strateke-smjernice-liko-senjska> > (13.03.2019.)

⁹¹ Web stranica turističke zajednice Ličko-senjske županije <raspoloživo na: <http://visit-lika.com/page/lov-iribolov/> >(13.03.2019.)

atraktivnih za biciklizam, atrakcijska osnova očuvanog ruralnog prostora s bogatom i raznolikom kulturno-povijesnom i tradicijskom baštinom jedinstvenim predstavljaju snagu u odnosu na konkurente. Neki od nedostataka za razvoj cikloturizma u županiji su nedostatak stručnih znanja kod subjekata koji se bave cikloturizmom, nerazvijena ponuda pratećih usluga namijenjenih cikloturistima, niska razina informacija za ciklo turiste i rascjepkanost ponude.⁹²

Od specifičnih oblika turizma valja i istaknuti vjerski turizam u svetištu u mjestu Krasno. Krasno je jedno od najvećih planinskih naselja, smjestilo se na sjevernim obroncima Velebita na oko 800 metara nadmorske visine, a na dan Velike Gospe 15. kolovoza svake godine, veliki broj vjernika posjećuje svetište Majke Božje u mjestu Krasno u Krasnarskoj dolini ispod Velebita.⁹³

3.4. Analiza demografskih i ekonomskih prepreka razvoja turizma županije

Kada je riječ o demografskim pokazateljima cijela Republika Hrvatska prati negativan trend tj. negativan prirodni prirast, starenje stanovništva, te odlazak mladih i obrazovanih ljudi u veće gradove ili iseljavanje iz Hrvatske. U prvom poglavlju spominje se da Ličko-senjska županija ima najmanje stanovnika u Hrvatskoj unatoč najvećoj površini. Županija broji 4 grada od kojih je samo Gospić sa okolicom ima više od 10.000 stanovnika. To govori da ukupna demografska slika nije stabilna niti zadovoljavajuća, a vitalnost ukupnog stanovništva nije očuvana. Stanje demografskog potencijala predstavljati će ozbiljno ograničenje daljnjem ukupnom razvitku. Između dva posljednja popisa stanovništvo Hrvatske se smanjilo za 3,4 %, a u Ličko-senjskoj županiji zabilježen je pad od 5,12 %.⁹⁴

Sljedeća tablica prikazuje zabrinjavajuće podatke popisa stanovništva zadnjih 20 godina, odnosno broj stanovnika u županiji 1991., 2001. i 2011.

⁹² Razvojna agencija Ličko-senjske županije- Operativni plan razvoja cikloturizma Ličko-senjske županije 2017.-2020-. <raspoloživo na : <https://cikloturizam.hr/wp-content/uploads/2018/02/OP-cikloturizam-Licko-senjska.pdf> > (13.03.2019), str. 40

⁹³ Web stranica nacionalnog parka Sjeverni Velebit <raspoloživo na: <http://www.np-sjeverni-velebit.hr/posjeti/okolica/krasno/> > (13.03.2019.)

⁹⁴ Županijska razvojna strategija Ličko-senjske županije Op. cit. str 15 <raspoloživo na www.lsz-lira.hr/images/pdf-doc/2017/-rs-2020-nacrt3.docx > (14.03.2019.)

Tablica 3: Stanovništvo u RH, u Ličko-senjskoj županiji NUTS 2 i NUTS 3 u popisnim godinama

	1991.	2001.	2011.
Ličko-senjska županija	85.135	53.677	50.927

Izvor: Razvojna agencija Ličko-senjske županije (LIRA) - *Županijska razvojna strategija Ličko-senjske županije* <raspoloživo na www.lsz-lira.hr/images/pdf-doc/2017/-rs-2020-nacrt3.docx > (14.03.2019.)

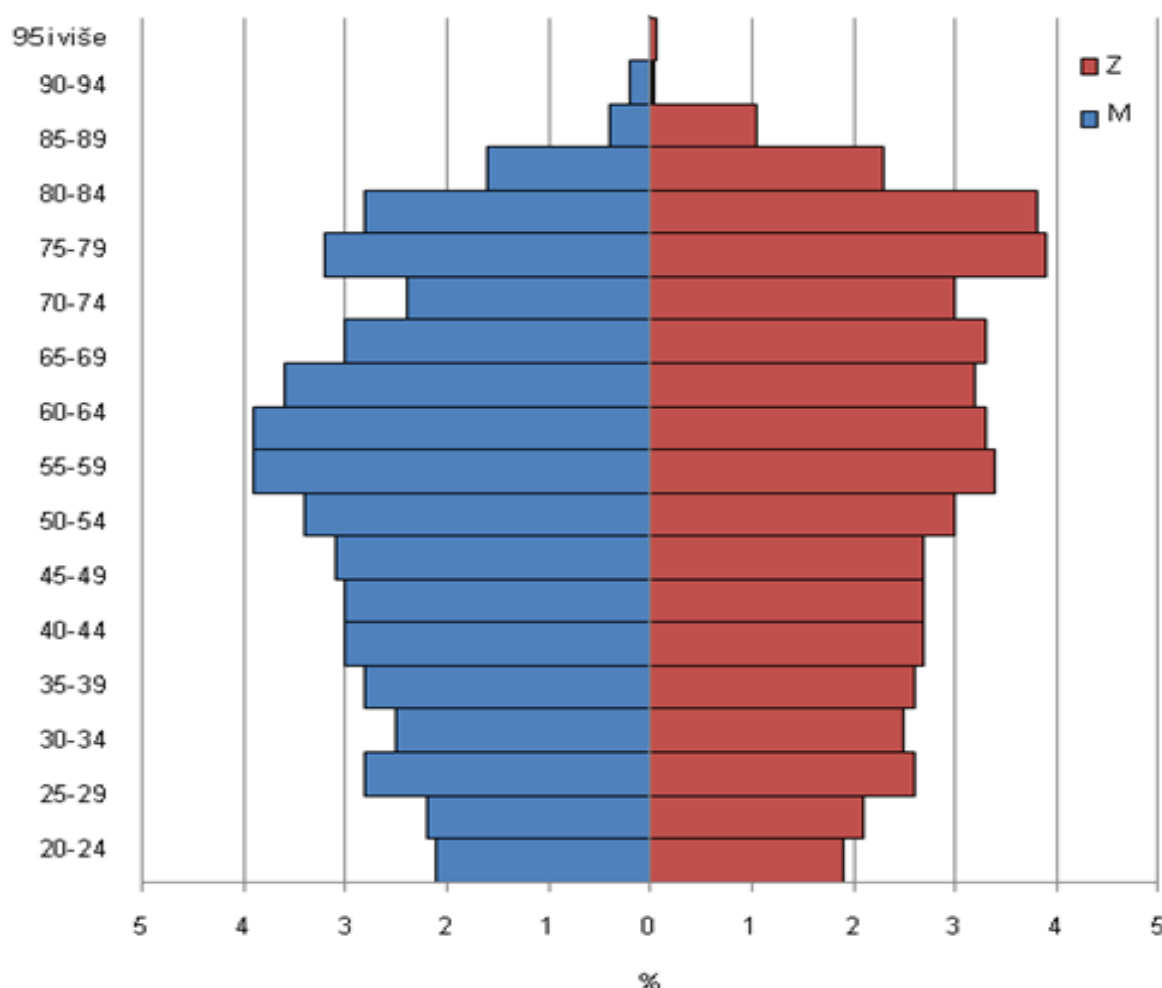
U posljednjih 20 godina Ličko-senjska županija izgubila je 34.208 stanovnika. Uzroci se mogu tražiti u iseljavanju stanovništva u veće gradove, starenju stanovništva, ali i ratnim zbivanjima koje su znatno poremetili kretanje stanovništva u ovoj županiji.

Gustoća naseljenosti na razini županije je 9,5 stanovnika po km², što je ispod prosjeka Republike Hrvatske. Prema Popisu stanovništva 2011. godine prosječna životna dob stanovništva je 45,3 godine, što je više od hrvatskog prosjeka, koji iznosi 41,7 godina, te je županija najstarija po stanovništvu u Republici Hrvatskoj. Budući da prevladava starije stanovništvo, podatci ukazuju na povećanje broja osoba starijih od 60 i više godina, što je posebno izraženo na kontinentalnom i planinskom dijelu, te na nekad ratom okupiranom području, gdje je prisutan i negativni prirodni priraštaj. Indeks starosti koji pokazuje omjer broja starijih od 60 i više godina i mlađih u dobi od 19 godina, također je izrazito nepovoljan te iznosi 66,0% (kritična vrijednost indeksa iznosi 40%). Na području Županije ima 12.574 stanovnika starijih od 65 godina (24,6 %), dok starijih od 75 godina i više ima 6.226 (12,2 %) po čemu je ova Županija ispred svih županija u Republici Hrvatskoj. Najveći udio stanovnika starijih od 75 godina imaju Gradovi Gospić i Otočac (iznad 26 po km²).⁹⁵

Na sljedećem grafikonu prikazuje se dobno-spolna struktura stanovništva Ličko-senjske županije.

⁹⁵ *Županijska razvojna strategija Ličko-senjske županije* Op. cit., str.11 <raspoloživo na www.lsz-lira.hr/images/pdf-doc/2017/-rs-2020-nacrt3.docx > (14.03.2019.)

Grafikon 5 .: Dobno-spolna struktura Ličko-senjske županije 2011. godine

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 31. Ožujka 2011.: Stanovništvo prema starosti i spolu po naseljima, DZS RH, Zagreb

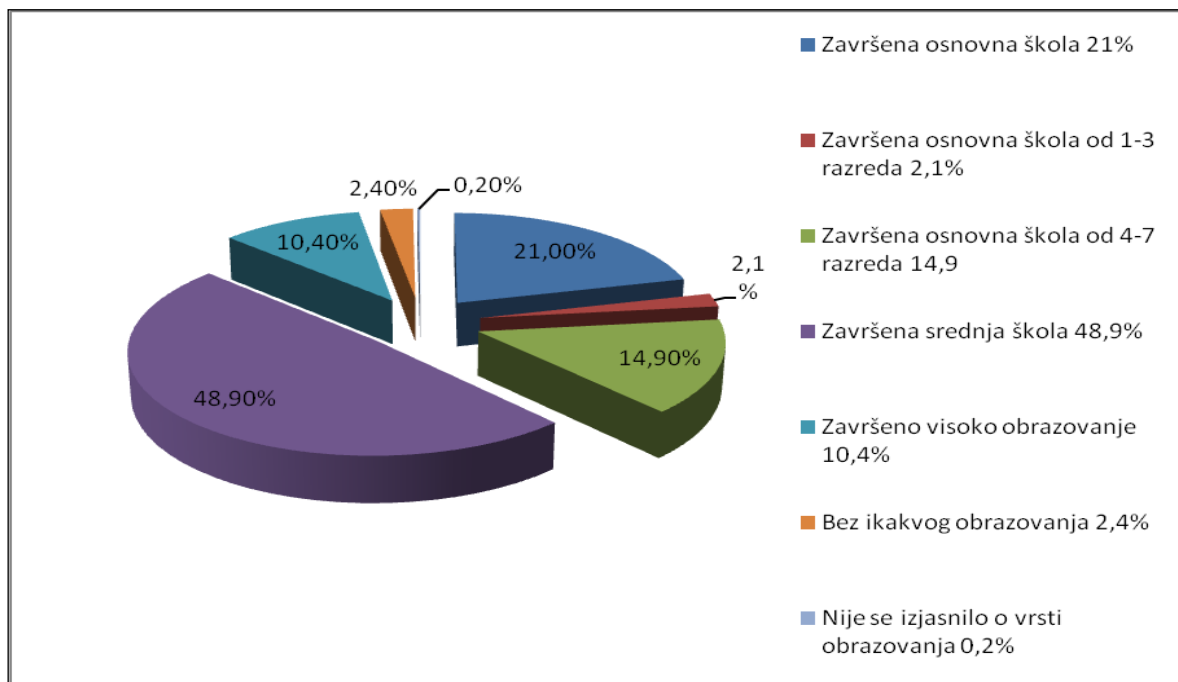
Iz podataka Državnog zavoda za statistiku prema popisu stanovništva Republike Hrvatske najviše muškaraca je u dobnoj skupini između 45 i 55 godina, dok je ženske populacije najviše u skupini od 70 do 79 godina. Karakteristika takvog dobno-spolnog sastava stanovništva je niska stopa rodosti, negativna prirodna promjena i visoko očekivano trajanje života, a prikaz dobno-spolne strukture u obliku dobno-spolne „piramide“ ima suženu osnovicu i ispupčen središnji dio.⁹⁶ U Ličko-senjskoj, županiji udio starijih (65+) već je prešao brojku od 20%, te su očekivanja negativna tj, predviđa se nastavljanje trenda starenja stanovništva. Indeks starenja, odnosno omjer starijih (65+) i mladih (0-14) jedan je od najboljih indikatora starenja jer je najosjetljiviji na razlike ili promjene u dobnoj strukturi neke populacije. „Kolika je brzina starenja pokazuje i podatak da je u popisu stanovništva 2001. godine Ličko-senjska županija imala više mladih nego starijih u ukupnoj populaciji.

⁹⁶ Nejašmić, I. (2006) Demografija-stanovništvo u prostornim odnosima i procesima Školska knjiga, Zagreb str. 57

Samo jedno desetljeće kasnije, 2011. godine, u Ličko-senjskoj županiji je više starijih nego mladih za 80 i više posto.⁹⁷

Za razvoj turizma u županiji vrlo je važno i analizirati stupanj obrazovanosti stanovništva..

Grafikon 6 : Obrazovna struktura stanovništva prema Popisu stanovništva u Ličko-senjskoj županiji

Izvor: DZS, Popis stanovništva 2011.

Od 44.002 stanovnika od 15 i više godina, na području Ličko-senjske županije njih 9.279 ili 21% ima završenu osnovnu školu. 941 ili 2,1% ima završenu osnovnu školu od 1.-3. razreda, 6.422 ili 14,9% ima završenu osnovnu školu od 4.-7. razreda, 21.559 ili 48,9% stanovnika ima završenu srednju školu, 4.605 ili 10,4% ima visoko obrazovanje (stručni studij, sveučilišni studij i doktor znanosti). U županiji se nastavlja Hrvatski trend da mlado, obrazovano stanovništvo seli u veće gradove u potrazi za poslom, što je naravno negativan aspekt za turizam i turističku ponudu, ali i na radnu snagu u turističkim djelatnostima. Zbog niske gusoće naseljenosti, dominantnosti starijeg stanovništva, i malog broja mladih visoko obrazovanih ljudi, u kontrastu s izrazito povoljnom resursnom osnovom, danas je evidentan premalen broj turističkih sadržaja/infrastrukture na području Ličko-senjske županije, te nedostatak usluga od strane privatnog sektora, osobito turoperatora, putničkih agencija,

⁹⁷ Županijska razvojna strategija Ličko-senjske županije Op.cit. str.7 <raspoloživo na www.lsz-lira.hr/images/pdf-doc/2017/-rs-2020-nact3.docx> (14.03.2019.)

turističkih vodiča, ponude proizvoda za tržište specijalnih interesa i slično. Tome valja pridodati i nedostatak turističkih sadržaja i objekata lociranih u blizini značajnijih atrakcija.⁹⁸

Konačno, uslijed činjenice da postoji samo nekoliko lokacija gdje se može dobiti informacija o turističkim sadržajima i uslugama, često i s njihovim nedovoljno prilagođenim vremenom poslovanja, velik broj potencijalnih posjetitelja nema prilike saznati dovoljno o značajkama županije, odnosno provesti više vremena upoznavajući se s njihovim ljepotama, zamjetno je da veliki broj turista prolazi kroz županiju te im nije primarna destinacija. To se može vidjeti po broju dolazaka turista na Plitvička jezera, u odnosu na broj noćenja koji je znatno manji. Neprepoznavanje Like kao turističke destinacije umanjuje mogućnost uspostave cjelovitog turističkog lanca vrijednosti, što se negativno odražava kako na diverzifikaciju turističkih doživljaja, ali i na visinu prihoda od turizma.⁹⁹

⁹⁸ Ibid. str. 26.

⁹⁹ Ibid str. 48.

3.5 Analiza ograničenja u makro okruženja

Analizom makro okruženja ističe se stanje okoline koje pridonosi ograničenjima u razvoju županije. Makro okolina predstavlja političku okolinu, sociokulturnu, medijsku, ekonomsku, tehnološku, etičku, pravnu i druge čimbenike koje utječu na poduzeća ili u ovom slučaju županiju. PEST analizom predstavljaju se ograničenja u razvoju Ličko-senjske županije. PEST analiza je proces ocjene i interpretacije informacija dobivenih istraživanjem političkih i pravnih, ekonomskih, sociokulturnih, ekoloških i medijskih i tehnološko-znanstvenih činitelja okoline poduzeća. Cilj analize je prepoznati i ukazati na kritične činitelje koji bitno utječu na razvoj. Zadatak PEST analize je i utvrđivanje njihova međusobnoga utjecaja i međudjelovanja kako bi se kvalitetnije prepoznale prilike i prijetnje za razvoj.¹⁰⁰ Okruženje Ličko-senjske županije uspoređuje se i sa županijama Hrvatske na Jadranskoj obali sličnih geografskih, ali i gospodarskih karakteristika. To su Istarska županija koja je, gledajući prihode od turizma i turističke dolaske najrazvijenija u Hrvatskoj, Primorsko-goranska, Zadarska, Šibensko-kninska, Splitsko-dalmatinska i Dubrovačko-neretvanska županija.

Kao političke i pravne činitelje analiziraju se trenutačne pravne regulative na tržištu, očekivane promjene u legislativi, regulatorna tijela i procesi, politika vlade i lokalne zajednice, i mnogi drugi važni politički i pravni čimbenici.¹⁰¹ Važnu ulogu u analizi razvoja osim lokalne i centralne vlasti imaju i razvojne agencije posebno razvojna agencija Ličko-senjske županije (LIRA) osnovana sa zadaćom poticanja, provedbe i koordinacije aktivnosti regionalnog razvoja, stvaranja pozitivne klime za ulaganje i poduzetništvo s ciljem ostvarenja gospodarskog i društvenog razvitka Ličko-senjske županije.¹⁰²

Razvojni projekti sufinanciraju se u pravilu kroz proračune županije i jedinica lokalne samouprave. Ukupni prihodi područne i lokalne samouprave na području Ličko-senjske županije zauzimaju relativno mali udio na razini Jadranske Hrvatske. Brojni problemi koji se nameću lokalnoj ali i centralnoj vlasti na području županije su nedostatak kadrova s iskustvom u upravljanju projektima, financijski kapaciteti za upravljanje su nedostadni (Ličko-senjska županija i jedinice lokalne samouprave na njezinom području ostvaruju najmanje proračunske prihode unutar Jadranske Hrvatske) i velike razlike u financijskim kapacitetima

¹⁰⁰ Tipurić, D.,- Situacijska analiza (1) analiza makro okoline i analiza korporativnoga upravljanja (materijali s nastave) <raspoloživo na : <http://www.efzg.unizg.hr/UserDocsImages/OIM/dhruska/2014-2-%20Situacijska%20analiza%20-%20okolina%20i%20SWOT.pdf> > (18.03.2019.)

¹⁰¹ Ibid.

¹⁰² Web stranica razvojne agencije Ličko-senjske županije (LIRA) <raspoloživo na : <https://www.lsz-lira.hr/index.php/o-nama/o-liri> > (18.03.2019.)

unutar županije. Razvojni problemi i ograničenja s kojim se susreću pravne i političke službe u županiji su i rascjepkanost županije, odlazak mladog stanovništva, slaba kapacitiranost udruga, neusklađenost zakonskih propisa i regulativa, nezainteresiranost i neinformiranost stanovništva – posebno mladih za poduzetničke procese te institucije koje su koncentrirane u većim središtima. Ulaskom Hrvatske u Eurposku uniju dobivena je značajna mogućnost korištenja EU fondova posebno za razvoj potpomognutih područja. Suradnja obrazovnih institucija i realnog sektora, uključenog civilnog sektora i stanovništva u razvoj županije, razvoj ekološke poljoprivrede te turističkog potencijala samo su neki od smjernica političkog programa za razvoj županije.¹⁰³ Ličko-senjsku županiju karakterizira rijetka promjena političkih stranaka na lokalnoj razini, a samim time i političkih i pravnih strategija.

Neke od strategija Hrvatske za razvoj turizma do 2020. godine predlažu produljenje turističke sezone i razvoj kontinentalnih krajeva. Planiranje razvoja turizma u kontinentalnim područjima pomoću potiče se kapitalnim investicijama u resursno-atraksijsku osnovu uz znatno korištenje sredstava EU fondova. Pritom u prvom redu valja poticati razvoj onih proizvoda i onih područja koji, zbog značajki resursno-atraksijske osnove i/ili tradicije u turističkom privređivanju, imaju najveće šanse za uspjeh već u kratkom roku. Strane ili domaće investicije najčešće idu u Jadranske dijelove Hrvatske s najvećim prihodima od turizma. Osim toga važne pravne i političke strategije Hrvatske jesu pojednostavljene postojećeg pravno-legislativnog okvira te tako stvoriti stimulativan i transparentan institucionalni okvir krojen po mjeri poduzetnika.¹⁰⁴

Ekonomski činitelji u analizi odnose se na gospodarsku situaciju u zemlji i svijetu, porezne regulative, cikličnost na tržištu i trgovini, distribucijska raspoloživost i tržišni potencijali u zemlji i inozemstvu te drugi čimbenici. Demografija, stavovi kupaca i potrošača, etnička i religijska pitanja, zakonske promjene vezane za društvene faktore spadaju pod sociokulturne činitelje. Ekonomski i sociokulturni činitelji posebno su naglašeni demografskim ograničenjima županije, odnosno činjenicom da županija ima najveći broj starijeg stanovništva u Hrvatskoj.¹⁰⁵

¹⁰³ **Županijska razvojna strategija Ličko-senjske županije** Op. Cit. str. 95.<raspoloživo na: www.lsz-lira.hr/images/pdf-doc/2017/-rs-2020-nacrt3.docx > (19.03.2019.) ,

¹⁰⁴ Vlada Republike Hrvatske (travanj 2013.) - **Strategija razvoja turizma do 2020. godine** <raspoloživo na: <https://mint.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/130426-Strategija-turizam-2020.pdf> (19.03.2019.) , str. 29.

¹⁰⁵ Tipurić, D.,- Op. Cit. <raspoloživo na : <http://www.efzg.unizg.hr/UserDocsImages/OIM/dhruska/2014-2-%20Situacijska%20analiza%20-%20okolina%20i%20SWOT.pdf>> (19.03.2019.)

O ekonomskim ograničenjima županije rečeno je u prošlom poglavlju, te se analizira u sljedećem, no bitno je naglasiti najvažnije prepreke i ograničenja za daljnji razvoj gospodarstva ali i turizma u županiji, a to su : nedostatak kadrova s iskustvom u upravljanju projektima, velike razvojne razlike i velike razlike u financijskim kapacitetima, slaba naseljenost, staro stanovništvo, niska razina obrazovanosti stanovništva županije, neriješeni imovinsko-pravni odnosi te nerazvijeni seoski turizam. Najveći izazovi za razvoj sociokulturnih činitelja su razvoj ljudskih resursa, razvoj infrastrukture i tehnološke pismenosti stanovništva.¹⁰⁶ Ministarstvo turizma Republike Hrvatske strategijom želi poboljšavanje strukture i kvalitete smještaja, novo zapošljavanje, investicije oko 7 milijardi eura do 2020. godine, te povećanje turističke potrošnje.¹⁰⁷

Tehnološki i znanstveni činitelji su razvoj tehnologija, pristup istraživačkim fondovima, povezane i ovisne tehnologije, tehnološke i informacije i komunikacije, inovativni potencijali te drugi tehnološki i znanstveni činitelji.¹⁰⁸ Budući da županiju karakterizira starija, nedovoljno tehnološki pismena populacija, slaba naseljenost, nedostatak stručnih kadrova u zdravstvu i školstvu, neusklađenost obrazovnog sustava s potrebama tržišta rada, nedovoljna iskorištenost kulture i tradicijske baštine tehnološki i znanstveni činitelji županije posebno su ograničenje razvoja. Potencijali za razvoj tehnoloških i sociokulturnih čimbenika županije su postojanje civilnih udruga, poticanje mlade populacije na ostanak u županiji nakon završenog srednjoškolskog obrazovanja zbog postojanja visokoobrazovnih institucija u županiji, razvijanje seoskog turizma, povezanost kulture i tradicije u svrhu razvoja turizma i otvaranje obrazovnih programa za potrebe gospodarstva.¹⁰⁹

Sljedećom analizom uspoređuje se Ličko-senjska županija s ostalim županijama u okruženju sličnih karakteristika. Važnost turizma za državu i gospodarstvo proizlazi iz njegovih ekonomskih funkcija i učinaka. Rastom turističke potražnje, dohotka i životnog standarda lokalnog stanovništva, realizacijom kapitalnih ulaganja i zapošljavanjem stvara se rastuća osnovica za prikupljanje svih oblika poreza potrebnih za javni sektor.¹¹⁰ Nositelji turističke politike na globalnoj razini su Ministarstvo turizma, i ostala ministarstva na koje turizam

¹⁰⁶ **Županijska razvojna strategija Ličko-senjske županije** Op.cit., str. 96 <raspoloživo na : www.lsz-lira.hr/images/pdf-doc/2017/-rs-2020-nacrt3.docx> (19.03.2019.)

¹⁰⁷ **Strategija razvoja turizma do 2020. godine** Op.cit., str. 31. <raspoloživo na: <https://mint.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/130426-Strategija-turizam-2020.pdf>> (19.03.2019.)

¹⁰⁸ Tipurić,D., Op.cit. <raspoloživo na : <http://www.efzg.unizg.hr/UserDocsImages/OIM/dhruska/2014-2-%20Situacijska%20analiza%20-%20okolina%20i%20SWOT.pdf>> (19.03.2019.)

¹⁰⁹ **Županijska razvojna strategija Ličko-senjske županije** Op.cit., str. 97 <raspoloživo na : www.lsz-lira.hr/images/pdf-doc/2017/-rs-2020-nacrt3.docx> (19.03.2019.)

¹¹⁰ Čavlek, N. et.al., op. cit., str 254

utječe induktivnom funkcijom te turističke zajednice i uredi za planiranje i razvoj županija, gradova i općina na regionalnoj razini.

Istra i Kvarner te Dalmacija najposjećenije su turističke regije u Hrvatskoj. Po broju dolazaka i noćenja u 2018. godine prednjači Istarska županija s 4,3 milijuna dolazaka i 26,1 milijun noćenja, slijedi je Splitsko-dalmatinska županija s 3,4 milijuna dolazaka i 17,5 milijuna noćenja Primorsko-goranska županija s 2,9 milijuna dolazaka (rast 4,3%) i 15,2 milijun noćenja. Najveći broj noćenja, a i prihoda od turizma ostvari se u ljetnim mjesecima (od lipnja do rujna). Uzrok tomu je, naravno, sezonski karakter, karakteristička pojava u turizmu pa tako i u Hrvatskoj. Sezonalnost turizma u Hrvatskoj se općenito smatra visokom i njezino smanjenje gotovo se uvijek spominje kao strateški cilj hrvatskoga turizma.¹¹¹

Kao motiv dolaska javljaju se iskustva i doživljaji gastronomija, upoznavanje prirodnih resursa, zabava, bavljenje sportom i rekreacijom te niz drugih motiva kao što je wellness, zdravstveni razlozi i slično.¹¹² Turističke zajednice rade na tome da učine Hrvatsku destinacijom prepoznatljivom cijele godine. U tome se najbolje snalazi Istarska županija koja prednjači brojem dolazaka i noćenja turista tijekom cijele godine. “Realizirana su značajna ulaganja u podizanje kategorizacije turističkih smještajnih objekata na tri, četiri i pet zvjezdica uz uvođenje raznih specifičnih oblika turizma (seoski, nautički, sportski, golf, kongresni, kulturni, zdravstveni, lovni, gastronomski i drugi) kojima se Istra promovirala u jednu od najpoželjnijih turističkih destinacija.”¹¹³ Suvremeni turizam i turistički razvoj temelji se na bogatijoj ponudi turističke destinacije ili regije, investicijama i novim kapitalnim ulaganjima koje će povećati potrošnju turista. Prema Eurostatu, prosječna potrošnja turista u Hrvatskoj je ispod prosjeka europske, te se model turizma „sunce i more“ poistovjećuje s nižim razinama potrošnje i manjom kvalitetom u infrastrukturi.¹¹⁴

Na sljedećem grafikonu prikazan je broj noćenja turista u primorskim županijama u 2018. godini usporedno s 2017. godinom. Grafikon daje jasnu sliku zaostajanja Ličko-senjske županije u broju noćenja za ostalim primorskim županijama.

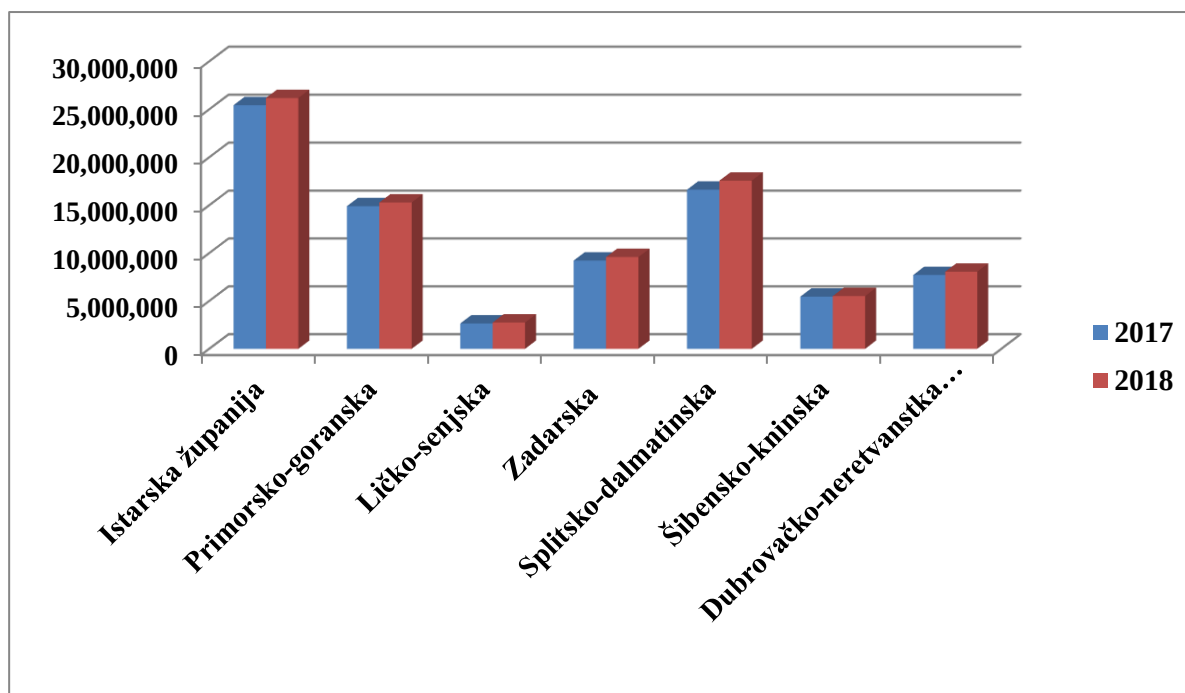
¹¹¹ Kožić, I. - Kolika je sezonalnost turizma u Hrvatskoj – Ekonomski vijesnik ; God. XXVI, BR. 2/2013, str. 470-480

¹¹² Web stranica Ministarstva turizma Republike Hrvatske <raspoloživo na: <https://mint.gov.hr/vijesti/rezultati-istrzivanja-stavovi-i-potrosnja-turista-u-hrvatskoj-tomas-ljeto-2017-hrvatska-sve-vise-prepoznatljiva-kao-destinacija-raznolike-ponude/11782> > (19.03.2019.)

¹¹³ Web stranica Hrvatske gospodarske komore <raspoloživo na: <https://www.hgk.hr/zupanijska-komora-pula> > (18.03.2019.)

¹¹⁴ Orsini, K. and Ostojić, V. (Svibanj 2018.) : Croatia's Tourism Industry: Beyond the Sun and Sea - European Economy Economic Briefs <raspoloživo na <https://ec.europa.eu> >

Grafikon 7. - Noćenje turista u primorskim županijama siječanj-prosinac 2018.

Izvor: stranica Ministarstva turizma Republike Hrvatske <raspoloživo na: <https://mint.gov.hr/pristup-informacijama/dokumenti-80/statistika-11514/arhiva-12059/12059> > (19.03.2019.)

Od analiziranih noćenja po županijama, Ličko-senjska ima najmanji značaj. Razlozi se mogu tražiti u motivima, ali i u neprepoznatljivosti kontinentalnog dijela županije, osim naravno, Plitvičkih jezera. Kao što je naglašeno, Istarska županija prednjači brojem noćenja zbog svoje bogate turističke ponude i razvoja specifičnih oblika turizma. Po geografskim karakteristikama najbližnja županija Ličko-senjskoj je Primorsko-goranska. Po broju noćenja i dolasku turista je iznad Ličko-senjske, a svoju turističku ponudu temelji na mediteranskoj klimi i Jadranskom moru, na bogatoj kulturnoj baštini, nautičkom turizmu, zdravstvenom turizmu, gastronomiji i poslovnom turizmu.¹¹⁵ Južnije nalaze se Dalmatinske županije poznate po starim gradovima, punim kulturnog i povijesnog sadržaja i tipičnog mediteranskog ugođaja. Prema dolasku i noćenjima najuspješnija je Splitsko-dalmatinska županija.

Iz priloženog se vidi kako Ličko-senjska županija zaostaje od drugih Jadranskih županija u noćenjima, a time i prihodima od turizma. Takav trend ne treba posebno isticati zbog toga jer su ostale analizirane županije prvenstveno usmjerene na turizam kao primarnu djelatnost dok Ličko-senjska županija tek razvija turistički brend koji može konkurirati ostalim županijama.

¹¹⁵ Web stranica turističke zajednice Kvarnera <raspoloživo na : http://www.kvarner.hr/turizam/otkrijte_kvarner/o_kvarneru/Raznolikost_Kvarnera > (19.03.2019.)

Dobar primjer može se uzeti iz Istarske i Primorsko-goranske županije koji razvijaju različite oblike turizma koji mogu biti podloga za razvoj i u Ličko-senjskoj županiji.

4. MOGUĆNOSTI BUDUĆEG RAZVOJA TURIZMA U LIČKO-SENJSKOJ TURISTIČOJ REGIJI

U ovom poglavlju analizira se turistička ponuda grada Gospića te važnost nacionalnih parkova i jadranske obale. Projekti turističke zajednice i Ministarstva turizma koji su važni za daljni razvoj županije kritički se analiziraju uviđajući mogućnosti daljnjeg razvoja. Kao važne probleme naglašavaju se demografska slika županije, samim time i slabije ekonomsko stanje ali i slabiju turističku ponudu kontinentalnog dijela županije. Jedna od karakteristika što analiziranih kroz rad je da često turisti prolaze županijom zbog dobrog geoprometnog položaja, ali im nije glavna destinacija, osim u obalnim gradovima i mjestima. U poglavlju se istražuje mogućnost stvaranja bogatije turističke ponude, te mogućnost razvoja ekonomije županije kroz turizam.

4.1 Primjer grada Gospića i njegove okolice te utjecaj nacionalnih parkova i Jadranske obale kao osnove razvoja turizma županije

Grad Gospić je središte lokalne samouprave županije, a predstavlja urbanu, povijesnu, prirodnu, gospodarsku i društvenu cjelinu. U sastav grada uključena su i prigradska naselja, Grad Gospić čini 50 naselja koja s gradskim naseljima čine gospodarsku cjelinu te su s njima povezana dnevnim migracijskim kretanjima i svakodnevnim potrebama stanovništva od lokalnog značaja. Gospić je smješten u središnjem dijelu Like, na zaravni uz rijeku Novčicu. Prostire se na površini od 966,64 km, što ga po površini, čini najvećim hrvatskim gradom. Na tom prostoru prema rezultatima popisa stanovništva iz 2011. godine živi 12.745 stanovnika, dok samo naselje Gospić ima nešto više od 6.000 stanovnika.¹¹⁶ Tijekom Domovinskog rata grad je pretrpio velike gubitke, te je uz Vukovar bio jedan od najrazrušenijih gradova Hrvatske. Rat je i pridonio negativnoj demograskoj i ekonomskoj slici cijele županije, te je obnova zahtjevala velika ulaganja.

Prema Državnom hidrometeorološkom zavodu prosječna temperatura u u siječnju iznosi -1.7 °C, a u srpnju, što je udjedno i najtopliji mjesec, 19.1°C. Količina oborina vrlo je velika budući da se radi o gorskom dijelu Hrvatske te snijeg koji je često prisutan od listopada do

¹¹⁶ Web stranica grada Gospića <raspoloživo na : <http://gospic.hr/opcenito/> > (19.03.2019.)

travnja.¹¹⁷ „Klima u gradu Gospiću je umjereno kontinentalna uz velik broj padalina i ekstremno niske temperature za Hrvatsku u zimskim mjesecima. Klima (količina padalina) i reljef (nagib i ekspozicija) ovog prostora uvjetovali su pedografiju, koja je nepovoljna za jaču poljoprivrednu proizvodnju. Prevladavaju kisela tla. Ovo područje karakterizira isprani podtip smeđih kiselih tala koji se naziva vrištine. Takvo tlo ima nizak sadržaj humusa i slabo je agrarno kultivirano.“¹¹⁸

Gospodarski, politika županije teži razvijanjem mladih i srednjih poduzetnika. Ovo područje je tradicionalno stočarski kraj, a poljoprivredna gospodarstva imaju karakteristiku mješovitog tipa stočarstva i ratarstva. Intenzivnijim i smišljenijim korištenjem proizvodnih kapaciteta i uz primjenu suvremenih tehnoloških dostignuća, te institucionalnu podršku, potaknula bi se kvaliteta i rast poljoprivredne proizvodnje. Stavljen je naglasak na tehnologijama i programima koje ne onečišćuju okoliš, kako bi se samim tim poljoprivrednim razvojem potaknuo razvoj seoskog tj ruralnog turizma u naseljima Brušane, Trnovac, Smiljan, koji imaju karakteristike za njegov razvoj.¹¹⁹

Jedan od snažnih poticaja za razvoj sela u županiji sigurno bi bio poticanje ruralnog turizma i time i poljoprivrede. Osim turističkog razvoja razvoj seoskog turizma pridonio bi kvaliteti života, ostanku mladih i obrazovanih ljudi na selu, očuvanju lokalnog identiteta tradicije i običaja, poticaj revalorizaciji kulturne baštine, mogućnost ekonomskog vrednovanja tradicionalnih prehrambenih proizvoda, napuštenih i nekorištenih objekata, pejzaža i kulture. Velike prepreke, osim znanih demografskih i ekonomskih za razvoj poljoprivredne proizvodnje su :

- starost seoskog stanovništva;
- smanjivanje lokalnog tržišta poljoprivrednih proizvoda;
- nepostojanje organiziranog sustava otkupa većeg broja poljoprivrednih proizvoda;
- nedovoljni prerađivački kapaciteti;
- nedovoljna financijska sredstva za modernizaciju proizvodnje;
- vrlo mali broj specijaliziranih poljoprivrednih gospodarstava.¹²⁰

¹¹⁷Web stranica Državnog hidrometeorološkog zavoda

<raspoloživo na :http://meteo.hr/klima.php?section=klima_podaci¶m=k1&Grad=gospic > (19.03.2019.)

¹¹⁸ Čukman, I.: Demografski razvoj i projekcije budućeg kretanja stanovništva Grada Gospića - Diplomski rad (Geografski odsjek Prirodoslovno-matematički fakultet Sveučilišta u Zagrebu), str.5

¹¹⁹ Web stranica grada Gospića <raspoloživo na : <http://gospic.hr/gospodarstvo/> > (19.03.2019.)

¹²⁰ Banić, I., - Poslovni uzlet grada Gospića; Hrvatska gospodarska komora <raspoloživo na : http://www.poslovni.hr/media/article_upload/files/6f/6fc7931953f64e489a38edc21deaf104.pdf > (19.03.2019.)

Turistička ponuda grada Gospića uvelike ovisi o najvećoj hrvatskoj planini, Velebitu. Posebna vrijednost ovog prostora je što raspolaže prirodnim bogatstvima, neonečišćenim tlom, i sačuvanim okolišem koje pruža mogućnosti proizvodnje ekološki zdrave hrane. U prijašnjem poglavlju naglašeno je da seoski turizam uz gastronomsku ponudu zbog prirodnih uvjeta ima veliku mogućnost razvoja. Zbog toga je stvorena zona poslovnih namjena Smiljansko polje koja je smještena na udaljenosti od 1,5 km od središta grada, a namijenjena je za poslovnu djelatnost industrijsko-proizvodnog sadržaja, zatim obrtničko-proizvodnih, uslužno-servisnih, skladišno-distribucijskih i trgovačko-poslovnih sadržaja.¹²¹

Turistička osnova grada temelji se na kulturnom turizmu i sportskom tj. avanturističkom turizmu. Kulturnu ponudu grada Gospića čini Memorijalni centar Nikola Tesla, rodna kuća Ante Starčevića i muzej Like Gospić.

„Memorijalni centar Nikola Tesla“ se sastoji od prije postojećih i novo sagrađenih objekata. Postojeći objekti su: Rodna kuća Nikole Tesle, crkva sv. apostola Petra i Pavla, gospodarski objekt (štala) kameni spomenici i klupa arhitekta Zdenka Kolacija, a novo sagrađeni objekti su: trijem, ispitna stanica, multimedija centar s pripadajućim igralištem za djecu, spomenik Nikoli Tesli autora Mile Blaževića, vanjski auditorij, teslina turbina i most ili platforma. Multimedijalni postav je postavljen u Teslinu rodnu kuću a to je bio prvi takav projekat u prikazu života jednog znanstvenika u Republici Hrvatskoj. Prizemlje je posvećeno povijesnom pregledu Teslina života, dok je tavanski prostor Tesline kuće posvećen je Teslinim izumima također popraćen video projekcijama i zvučnom kulisom nalik Teslinim laboratorijima.¹²² Poznata je i kuća oca domovine Ante Starčevića koje je posebno atraktivna hrvatskim turistima, zbog njegove političke važnosti za Hrvatsku. Kulturni turizam čini i muzej Like Gospić, osnovan 1958. sa naznakom da skrbi o kulturnoj baštini Like na cijelokupnom području.¹²³

Daljnje bogatstvo kulturnih dobara ogleda se u registriranim i zaštićenim 188 nepokretnih kulturnih dobara, a još 20 je preventivno zaštićeno. Od toga je ukupno 177 pojedinačnih kulturnih dobara te 11 kulturno-povijesnih cjelina koje uključuju jednu etno zonu (Lun) i jednu ruralnu cjelinu (Majerovo Vrilo - Miletina Skela). Utjecaj na kulturnu baštinu osim modernizacije i utjecaja globalizacije je i nepovoljna demografska situacija odnosno

¹²¹ Web stranica poslovna zova Gospić <raspoloživo na : <http://www.zona.gospic.hr>> (19.03.2019.)

¹²² Web stranica MC Nikole Tesle <raspoloživo na: <https://www.mcnikolatesla.hr/memorijalni-centar/o-nama/>> (19.03.2019.)

¹²³ Web stranica turističke zajednice grada Gospića <raspoloživo na : <https://www.visitgospic.com/muzej-like-gospic>> (19.03.2019.)

depupulacija i nepovoljni socio-ekonomski pokazatelji poput obrazovne strukture i ne-educiranosti stanovništva o zaštiti kulturne baštine. Napuštanje seoskih krajeva i nestajanje tradicionalnih djelatnosti uzrokuje propadanje tradicionalne arhitekture kao dijela graditeljskog nasljeđa Like i velebitskog podgorja.¹²⁴

Kako je jedan od najvažnijih resursa Gospića Velebit, turistička ponuda se temelji na prirodnim resursima i aktivnostima koje pridonosi ta planina. U okolini Gospića poznate su i planinarski popularne dvije planinarske staze, Brušane-Rizvaniša i Baške Oštarije-Stupančinovo-Prpići. Podno Velebita, već spominjani adrenalinski park „Rizvan city“ pustolovno-izletnički centar, smješten je u selu Rizvanuša na području Parka prirode Velebit. Staro obiteljsko seosko gospodarstvo pretvoreno je u adrenalisku zabavu namijenjeno svim uzrastima. Turistička zajednica grada Gospića naglašava i lovni i robolovni turizam, koji se razvijaju u ovoj županiji, a posebno u okolini Gospića sa dva poznata lovištva „Vrebač“ i „Krivi javor III“. Turisti koji su željni aktivnog odmora, i dnevnih izleta svoj odmor mogu pronaći u Linden Tree Retreat & Ranch-u koji je u zoni parka prirode Velebit, poznato po UNESCO-voj zaštićenosti, netaknutoj divljini i mjesto za ljude koji traže potpuno drugačiji odmor u opuštenom okruženju autentičnog i intimnog ambijenta.¹²⁵

Nedaleko od Gospića, kraj grada Perušića, nalazi se pećinski park Grabovača kojeg karakterizira krški reljef i specifična površinska i podzemna morfologija. Na relativno malom prostoru pećinskog parka evidentirano je devet speleoloških objekata. Najpoznatiji od njih je turistička špilja Samograd. Sve špilje u parku su povezane stazom koja vodi kroz šumu, šumskim obroncima i usjecima.¹²⁶

Grad Gospić imao je 31.784 noćenja u 2018 (u razdoblju od I.-X. mjeseca), što je gledajući Ličko-senjsku županiju, znatno manje od Novalje, Plitvičkih jezera, Senja, Karlobaga i Otočca. Prosječna dužina boravka turista u Gospiću je 1,69 dana, a usporedbe radi u Staroj Novalji je 8,87 dana a Senju 5,60 dana¹²⁷. Nedovoljna turistička potražnja u kontinentalnom dijelu Like tj u Gospiću, pokazuje i mali broj smještajnih kapaciteta, tj. premalenu

¹²⁴ Županijska razvojna strategija Ličko-senjske županije Op. cit. str.64 <raspoloživo na : www.lsz-lira.hr/images/pdf-doc/2017/-rs-2020-nact3.docx > (24.03.2019.)

¹²⁵ Web stranica turističke zajednice grada Gospića <raspoloživo na : <https://www.visitgospic.com/organizirani-lov> > (24.03.2019.)

¹²⁶ Web stranica Pećinski park Grabovača <raspoloživo na : <http://pp-grabovaca.hr/ponuda-parka/posjet-spilji-samograd/> > (24.03.2019.)

¹²⁷ Web stranica HGK županijska komora Otočac-turizam LSŽ u brojkama I-X 2018. <raspoloživo na : <https://www.hgk.hr/documents/turizam-u-brojkama-20185c263159913d3.pdf> > (24.03.2019.)

zainteresiranost ulagača i investitora za turizam odnosno samo 3 hotela, 2 motela i 1 hostel dok je ostala ponuda u privatnom smještaju i kampovima.¹²⁸

Turizam u ovoj županiji uvelike ovisi o Jaranskoj obali i nacionalnih parkova te se blizina kontinentalnog dijela županije sa obalom i nacionalnim parkovima ogleda i u razvoju turizma županije. Po broju dolazaka u Nacionalni park Plitvička jezera uvjeljivo ima glavnu ulogu. 2017. godine Nacionalni park posjetilo je 1.720.331 ljudi, dok su ostvarena noćenja znatno manja.¹²⁹ Razlika se najviše uočava u odnosu broja noćenja u jadranskim dijelovima županije npr. Novalji i Senju u odnosu na Plitvička jezera, što govori da u koninentalnom dijelu županije nema velike turističke ponude zbog koje bi turisti ostali. Posjetitelji Plitvičkih jezera najčešće odsjedaju u blizini nacionalnog parka, no većinom dolaze jedan dan. Drugim riječima, razlika u broju ostvarenih dolazaka i noćenja između jadranske obale i Plitvičkih jezera povezana je s raspoloživosti smještaja i činjenicom da većina gostiju koji dolaze na Plitvička jezera dolaze često samo u prolazu prema drugim destinacijama. Upravo tom činjenicom kontinentalni dio županije odnosno Gospić i njegova okolica bi mogli ogledat i vidjet priliku u razvoju turizma bogatije turističke ponude. Već duže vrijeme, akutalne su vijesti o problemima Nacionalnog parka Plitvičkih jezera te njihovoj pretjeranoj posjećenosti odnosno pretjeranim dnevnim dolascima, apartmanizaciji, problemima otpadnih voda i drugim degradirajućim čimbenicima koje mogu uzrokovati onečišćenje hrvatskog bisera. Prema županijskoj razvojnoj strategiji, utvrđivanje maksimalnog broja istodobnih posjetitelja te prilagodba sustava obilaska nacionalnih parkova, parkova prirode i drugih zaštićenih područja uključujući i 'dane mirovanja' nužan su uvjet očuvanja nacionalnih parova i ostalih zaštićenih područja¹³⁰. Jedan od načina rješenja problema sigurno ide u prilog blizini grada Gospića i usmjerenost ponude i turističkog proizvoda u središte županije.

Druga dva Nacionalna parka, Sjeverni Velebit i Paklenica također mogu doprinijeti razvoju turizma u ovoj županiji, ali i županijskom središtu gradu Gospiću. Nemogućnost građenja većih smještajnih kapaciteta na Velebitu i u zoni nacionalnog parka Sjeverni Velebit otvara priliku Gospiću, Otočcu i drugim kontinentalnim gradovima za razvoj. "Jednostavni smještaj unutar parka moguć je jedino u planinarskim objektima na Zavižanu i Alanu, te u obnovljenim pastirskim stanovima na Alanu i Lubenovcu. Različite vrste smještaja kao što su

¹²⁸ Web stranica turističke zajednice grada Gospića <raspoloživo na : <https://www.visitgospic.com/smjestaj> > (24.03.2019.)

¹²⁹ Izvor: Izvješće o radu TZO Plitvička jezera 1.1-30.6.2018.

<raspoloživo na <https://www.discoverplitvice.com> > (24.03.2019.)

¹³⁰ **Županijska razvojna strategija Ličko-senjske županije** Op cit., str. 59 <raspoloživo na : www.lsz-lira.hr/images/pdf-doc/2017/-rs-2020-nacrt3.docx > (24.03.2019.)

sobe, apartmani, pansioni, hoteli i kampovi moguće je naći u neposrednoj blizini Parka, u okolnim mjestima poput Krasna, Svetog Jurja, Jablanca, Senja i Otočca.“¹³¹

Najposjećenije destinacije u županiji, kao što je naglašeno, pripadaju jadranskoj obali i mediteranskoj klimi. To su Stara Novalja je naselje na sjevernom dijelu otoka Paga u Hrvatskoj, Novalja, Senj i Karlobag spoju. Posebno važan za grad Gospić je blizina malog mjesta u podnožju Velebita, poznatog po spoju klime i ambijenta. Karlobag se nalazi na raskrižju cestovnih pravaca koji vode duž jadranske obale sjeverozapadno prema Senju ili jugoistočno prema Zadru, ali se isto tako nalazi na cesti prema Gospiću i srcu Velebita što ovome malome gradiću daje poseban značaj.¹³² Važnost za daljni razvoj Velebita kao turističkog resursa i različitim planarskim domovima u blizini Karlobaga, pogodna za razvoj planimor turizma. Turistički najposjećenija destinacija županije, i po prihodima od turizma najbolja, je Novalja. Grad je poznat po razvijenom turističkom ponudom festivalima, plažama, sportskom turizmu posebno vezanom za Jadransko more i bogatom paškom gastronomijom.¹³³

Turistička osnova županije i dalje se odnosi na Plitvička jezera i Jadransku obalu. Dobra prometna povezanost županije s ostatkom Hrvatske, ali najposjećenijim destinacijama u županiji nudi mogućnost daljnjeg razvitka županije u kontinentalnom dijelu, posebno Velebitom kao resursne osnove, prirodnim ljepotama krškog kraja, i bogate kulturne baštine. Posebno značajan bio bi razvoj ruralnog turizma u županiji koja bi pokrenula i daljni razvitak poljoprivredne proizvodnje.

¹³¹ Web stranica nacionalnog parka Sjeverni Velebit <raspoloživo na: <http://www.np-sjeverni-velebit.hr/posjeti/smjestaj/>> (24.03.2019)

¹³² Web stranica turističke zajednice Karlobaga
<raspoloživo na: <https://www.tz-karlobag.hr/hrv/sadrzaj/okarlobagu/#.XNAFhDAzaM9>> (24.03.2019.)

¹³³ Web stranica turističke zajednice grada Novalje <raspoloživo na: <https://visitnovalja.hr>> (24.03.2019.)

4.2 Važnost nositelja turističke politike na nacionalnoj razini u kreiranju strategije razvoja

„Temeljna funkcija upravljanja turističkom destinacijom zasniva se na njezinoj konkurentnosti na turističkom tržištu na kojem se susreću brojni subjekti ponude i potražnje. Dugoročni cilj konkurentnosti sadržava nekoliko komponenti kao što su :

- Optimalan gospodarski razvoj destinacije
- Viša razina životnog standarda stanovništva
- Očuvanje potrebne razine ekologije
- Očuvanje kulturno-povijesne baštine te njezino stavljanje u funkciju gospodarskog i općeg razvoja“¹³⁴

Nositelji turističke politike na nacionalnoj razini su Ministarstvo turizma, Hrvatska turistička zajednica, Hrvatska gospodarska komora, a na regionalnoj su turističke zajednice, predstavnici javnog sektora, poduzeća, stanovništvo i drugi.¹³⁵

4.1.1.1 Ministarstvo turizma

Prema zakonu o ustrojstvu i djelokrugu Ministarstva turizma navodi se nekoliko osnovnih funkcija a to su : „Ministarstvo turizma obavlja upravne i druge poslove koji se odnose na: turističku politiku Republike Hrvatske, strategiju razvitka hrvatskog turizma; razvoj i investicije u turizmu; razvitak kongresnoga, seoskoga, lovnoga, zdravstvenoga, omladinskoga i drugih selektivnih oblika turizma; unapređivanje i razvoj malog poduzetništva u turizmu i ugostiteljstvu; sanacijske programe u svezi s restrukturiranjem hotelsko-ugostiteljskih tvrtki, praćenje i sudjelovanje u procesu privatizacije; turističku informatiku, promicanje hrvatskog turizma u inozemstvu; sustav turističkih zajednica; turističku i ugostiteljsku statistiku uvođenje međunarodnih standarda kvalitete ponude smještaja i usluga; kategorizaciju turističkih i ugostiteljskih objekata; unapređivanje turističke i ugostiteljske djelatnosti.

¹³⁴ Čavlek, N. et.al., op. cit., str. 394

¹³⁵ Ibid., str 427

Ministarstvo obavlja inspekcijske poslove u području ugostiteljske djelatnosti i pružanja usluga u turizmu,, i mnoge druge čimbenike.“¹³⁶

Prema Strategiji razvoja hrvatskog turizma do 2020. godine cilj je povećanje njegove atraktivnosti i konkurentnosti, što će rezultirati ulaskom u vodećih 20 turističkih destinacija u svijetu po kriteriju konkurentnosti.

Strateški ciljevi turističkog razvoja do 2020. godine su: poboljšavanje strukture i kvalitete smještaja, novo zapošljavanje, investicije i povećanje turističke potrošnje. Povećanje udjela hotela, podizanje kvalitete smještaja u kampovima i kućanstvima uz opadanje njihovih udjela u ukupnom smještajnom kapacitetu pridonosi kvaliteti smještaja. Turističkom induktivnom funkcijom se želi postići porast radnih mjesta u neturističkim djelatnostima induciranih turističkom aktivnošću, te daljnje povećanje potrošnje turista u Hrvatskoj. Sustav turističkih proizvoda temelji se na ovim oblicima turizma: nautički turizam, zdravstveni turizam, kulturni turizam, poslovni turizam, golf turizam cikloturizam, gastroturizam, planinski turizam, pustolovni, sportski turizam i na faktoru koji i dalje karakterizira hrvatski turizam - „sunce i more“. Za Ličko-senjsku županiju najveći značaj i najbolju perspektivu ima seoski turizam, cikloturizam, pustolovni i sportski turizam te naravno „sunce i more“ prepoznat u jadranskom dijelu županije. Diverzificiran sustav turističkih proizvoda omogućuje Hrvatskoj prodiranje do šire strukture segmenata posjetitelja čija sklonost različitim vrstama putovanja, različitim cjenovnim pozicijama i putovanjima u različitim razdobljima godine otvara mogućnost vremenskog produljenja turističke aktivnosti i povećanja turističke potrošnje u Hrvatskoj.¹³⁷

Navodi se nekoliko strateški važnih smjernica Ministarstva turizma za razvoj ruralnog turizma i seoskog turizma, važnih za Ličko-senjsku županiju. Neke od smjernica su: uređenje pojedinačnih seoskih gospodarstava poštujući i/ili interpretirajući elemente tradicionalnog lokalnog graditeljstva i uređenja okoliša, izrada plana turističke valorizacije rijeka, jezera i ostalih unutarnjih voda, tematiziranje ponude grupiranjem seoskih domaćinstava (udruživanje poprimcipu klastera) prema različitim temama (npr. obiteljska, gospodarstva sorganskom proizvodnjom, za jahanje, za cikloturiste), razvoj više 'etno sela', posebice revitalizacijom

¹³⁶ Web stranica misnistarstva turizma RH <raspoloživo na : <https://mint.gov.hr/o-ministarstvu/9>> (25.03.2019.)

¹³⁷ **Strategija razvoja turizma do 2020. Godine** Op.cit., str 35. <raspoloživo na: <https://mint.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/130426-Strategija-turizam-2020.pdf> > (25.03.2019.),

pretežito ili potpuno napuštenih ruralnih cjelina, pri čemu je nužno osigurati 'životnost', za razliku te uspostavljanje sustava kontinuirane edukacije poduzetnika u ruralnom i planinskom turizmu. Osim cikloturizma, pustolovni i sportski turizam ima perspektivu daljnjeg razvoja u županiji. Neke od prioritetnih aktivnosti Ministarstva turizma koji mogu imati utjecaj na Ličko-senjsku županiju su daljnji razvoj natjecanja i manifestacija, uključujući i ona međunarodnog karaktera, uspostavljanje sustava minimalnih standarda (npr. opremljenost, sigurnost, okolišna odgovornost) za ronilačke, kajak/kanu i slične centre, primjena međunarodno relevantnih sustava licenciranja i certificiranja.¹³⁸

4.1.1.2 Hrvatska turistička zajednica

Hrvatska turistička zajednica nacionalna je turistička organizacija osnovana radi stvaranja i promicanja identiteta i ugleda hrvatskog turizma, unapređenja turizma Republike Hrvatske i gospodarskih interesa pravnih i fizičkih osoba koje pružaju ugostiteljske i druge turističke usluge ili obavljaju drugu djelatnost neposredno povezanu s turizmom na način da upravljaju destinacijom na razini za koju su osnovane. Sudjeluju u planiranju i provedbi zajedničke strategije i koncepcije njegove promocije, predlaganja i izvedbe promidžbenih aktivnosti u zemlji i inozemstvu od zajedničkog interesa za sve subjekte u turizmu, te podizanja razine kvalitete cjelokupne turističke ponude Hrvatske.¹³⁹

Turistička zajednica Hrvatske, uz pomoć lokalnih gradskih i županijskih zajednica provode zajedničke strategije u cilju poboljšanja ponude i podizanja razine kvalitete. Uz turističke zajednice često se spominje pojam destinacijski menadžment. Destinacijski menadžment je pojam koji se sve češće koristi u kontekstu suvremenog turizma i rastućeg značaja turističke destinacije kao cilja putovanja. Većom konkurencijom i većim zahtjevima gostiju tj. turista kreatori turističke ponude odgovaraju stvaranjem novih, inovativnih i zanimljivih turističkih proizvoda. Kako bi oni bili uspješni, svi aspekti ponude trebaju se prilagoditi zahtjevima 'novog kupca', pri čemu temeljnu ulogu ima destinacija u kojoj se ta ponuda stvara i konzumira. Zato je nužno uspostaviti kvalitetan destinacijski menadžment koji se temelji na

¹³⁸ Ibid., str. 45

¹³⁹ Zakon o turističkim zajednicama i promicanju hrvatskog turizma <raspoloživo na : <https://www.zakon.hr/z/342/Zakon-o-turisti%C4%8Dkim-zajednicama-i-promicanju-hrvatskog-turizma>> (26.03.2019)

suradnji različitih interesnih skupina u destinaciji iz javnog i iz privatnog sektora koje na različit način omogućuju i pridonose stvaranju zanimljivih turističkih doživljaja.¹⁴⁰

Neke od glavnih zadaća turističkih zajednica su :

- promocijske aktivnosti i pružanje informacija te rad na turističkom proizvodu i poboljšanju uvjeta boravka turista u destinaciji,
- planiranje i poticanje turističkog razvoja, koordinacija interesnih skupina uključenih u turistički razvoj,
- tržišna istraživanja, interni marketing, edukacija i podizanje svijesti lokalnog stanovništva o mogućnostima turizma,
- upravljanje javnom infrastrukturom danom na upravljanje od strane jedinica lokalne ili područne samouprave¹⁴¹

Djelovanje turističkih zajednica temelji se na općoj korisnosti i one ne smiju obavljati gospodarske djelatnosti osim upravljati javnom turističkom infrastrukturom danom na upravljanje od strane jedinice lokalne samouprave i organizirati manifestacije i priredbe.

Turistička zajednica Ličko-senjske županije predlaže brojne aktivnosti u županiji od biciklizma, pješačenja, paninarenja, lova i ribolova, speleo turizma i adrenalinskih i ostalih sportova. Jedan od ciljeva je sigurno razviti prepoznatljivi turistički proizvod županije te posjećivanje županije tijekom cijele godine i tijekom svih godišnjih doba.¹⁴² Naglašava se dobra povezanost s obalom i dalmatinskim regijama razgledati neke od ličkih gradova i mjesta ili podvelebitskih naselja, te prirodne ljepote. Destinacije koje se najviše promoviraju su Brinje, Senj, Gacka, Plitvička Jezera, Velebit, Perušić, Gospić, Karlobag i naravno Novalja.

Neki od važnih potpora Hrvatske turističke zajednice koji su trenutno aktualni a važni za razvoj turizma županije su „Razvoj turizma na selu“ odnosno financiranje seoskog turizma, aktiviranje neiskorištenih turističkih resursa i kreiranje novih motiva dolazaka turista na turistički nerazvijena područja, posebice u razdoblju pred i po sezone, izgradnja i obnovi i podizanje kvalitete smještajnih kapaciteta i dodatnih turističkih sadržaja na turistički

¹⁴⁰ Hrvatska turistička zajednica (studen 2014.)- **Destinacijske menadžment kompanije DMK** <raspoloživo na:<https://www.htz.hr/sites/default/files/2017-03/DMK-Prirucnik.pdf> > (26.03.2019.), str.10

¹⁴¹ Ibid. str. 11

¹⁴² Web stranica turističke zajednice Ličko-senjske županije <raspoloživo na: <http://visit-lika.com/category/sto-raditi> > (26.03.2019.)

nerazvijenim područjima, razvoju turističke ponude s većom dodanom vrijednošću koja će omogućiti veću prosječnu potrošnju.¹⁴³

4.3 Kritička analiza pretpostavki budućeg razvoja turizma Ličko-senjske županije

Najveće prepreke daljnjem razvoju Ličko-senjske županije su demografske prirode, odnosno mali broj stanovnika, a uz to velik broj starije populacije u najvećoj županiji Hrvatske. Županija pripada slabije razvijenim regijama Hrvatske, budući da po visini ostvarenog BDP-a po stanovniku zaostaje za RH (23,3%), udio u BDP-u RH 1%. Ono što isto karakterizira županiju je relativno mali udio proizvodnih djelatnosti u strukturi BDV (bruto dodanoj vrijednosti) u odnosu na udio javne uprave, zdravstva i ostalih društvenih djelatnosti. Od negativnih trendova naglašava se i loša obrazovna struktura zaposlenih i nezaposlenih, niska konkurentnost županije te nedovoljna razvijenost usluga poduzetničkih potpornih institucija, neusklađenost obrazovnog sustava sa potrebama tržišta rada te nedovoljna iskorištenost kulture i tradicijske baštine.¹⁴⁴

Što se tiče turističkih pokazatelja, Ličko-senjsku županiju karakterizira prosječna dužina boravka turista u koja je kraća od prosjeka Republike Hrvatske, nedovoljno razvijena turistička infrastruktura, uključujući i smještajne kapacitete pogotovo u kontinentalnom dijelu Županije, i nedostatak turističkih objekata visoke kategorije (pet zvijezdica), no i pozitivni trendovi u ostvarenim noćenjima i dolascima turista. Pozitivni aspekti daljnjeg razvoja gospodarstva županije, a samim time i turizma leži u postojanju obrazovnih institucija u Gospiću, dobroj prometnoj povezanosti, tj. povoljan geografsko-prometni položaj s ostalim dijelovima Hrvatske, postojanje obiteljskih gospodarstava koji njeguju tradicijski način života, visokoj kakvoći mora i općenito očuvanosti okoliša. Za razvoj turizma posebno su bitni bogati prirodni resursi i krajobrazna georaznolikost i raznolikost, visoki stupanj raznolikosti biljnih i životinjskih vrsta, atraktivne rijeke bogate pitkom vodom, blizina Jadranske obale i kontinentalnog dijela županije, te zaštićena područja poput parkova prirode i nacionalnih parkova.¹⁴⁵ Ono čemu županija u gospodarskom smislu, uz pomoć središnje države je povećanje udjela i značaja u gospodarstvu Republike Hrvatske, posebno u sektoru

¹⁴³ Web stranica Hrvatske turističke zajednice <raspoloživo na : <https://www.htz.hr/hr-HR/projekti-i-potpore/potpore-hrvatske-turisticke-zajednice>> (26.03.2019.)

¹⁴⁴ Županijska razvojna strategija Ličko-senjske županije Op. cit., str. 34 <raspoloživo na : www.lsz-lira.hr/images/pdf-doc/2017/-rs-2020-nacr3.docx> (26.03.2019.)

¹⁴⁵ Ibid., str 97

turizma, trajni izazov opstanka i pozicioniranja na globalnom tržištu i tržištu EU u uvjetima različitih postojećih ograničenja.

Prikazuje se SWOT analiza odnosno analiza snaga, slabosti, prilika i prijetnja gospodarstva županije, koju je napravila razvojna agencija Ličko-senjske županije. Njome se prikazuju prednosti i nedostaci te ciljevi kojima treba težiti kako bi županija u gospodarskom i turističkom smislu konkurirala razvijenijim županijama Hrvatske.

Tablica 4- SWOT analiza gospodarstva Ličko-senjske županije

SNAGE	SLABOSTI
• Raspoloživi prirodni resursi kao osnova za gospodarski razvoj • Povoljan geoprometni položaj • Raspoložive nekretnine i zemljišta (niža cijena od prosjeka RH) • Energetski potencijal (hidro i vjetar) • Mogućnost eko poljoprivredne proizvodnje • Prepoznatost visokokvalitetnih poljoprivrednih proizvoda • Tradicija poljoprivredne proizvodnje	• Mali udio proizvodnih djelatnosti u odnosu na javnu upravu i uslužne djelatnosti • Slaba iskorištenost potencijala i resursa za razvoj (udio LS županije u RH oko 1%) • Nedovoljna konkurentnost gospodarskih subjekata kao rezultat neulaganja u znanje i tehnologiju • Visoka stopa nezaposlenosti, posebno mladih (iznad prosjeka HR) • Nepostojanje radnih mjesta za zapošljavanje visokoobrazovnog kadra zbog nepovoljne strukture gospodarske djelatnosti • Niska stopa ekonomske aktivnosti u odnosu na RH • Nedovoljna razvijenost potpornih institucija i nedovoljna zainteresiranost investitora (poduzetnika) za dobivanje informacija • Nerazvijenost turističke infrastrukture i neumreženost postojeće • Nedostatak turističkih objekata visoke kategorije i tematskih (trendovskih) kapaciteta • Nedovoljno iskorištavanje tradicijskih vrijednosti u turističke svrhe • Nedovoljno domaćih proizvoda u turističkoj ponudi • Neprilagođeni kriteriji za poticajne mjere – nedovoljan broj malih i srednjih poduzetnika ih može ispuniti

PRILIKE	PRIJETNJE
• Mogućnost korištenja EU sredstava namijenjenih slabije razvijenim regijama • Mogućnost boljeg iskorištenja potencijala i resursa za razvoj • Uvođenje smanjenih poreznih olakšica poduzetnicima LS županije • Mogućnost turističkog razvoja zbog postojanja 3 klimatska područja u LS županiji • Rastuća potražnja za ekološkim proizvodima • Potencijal brendiranja (npr. prehrambeno poljoprivrednih proizvoda) • Mogućnost produljenja turističke sezone specifičnim oblicima turizma	• Nepostojanje učinkovite nacionalne politike usmjerene prema poticanju razvoja slabo razvijenih regija (Ličko-Senjska županija) • Otvoreno tržište iz EU (gospodarski subjekti) • Odljev visokoobrazovnog kadra (zbog otvaranja mogućnosti bržeg zapošljavanja izvan županije) • Iseljavanje stanovništva • Nepostojanje poreznih olakšica poduzetnicima u LS županiji • Nemogućnost razvoja gospodarstva na minski sumnjivim područjima

Izvor : Razvojna agencija Ličko-senjske županije (LIRA) - **Županijska razvojna strategija Ličko-senjske županije** <raspoloživo na : www.lsz-lira.hr/images/pdf-doc/2017/-rs-2020-nacrt3.docx> (26.03.2019.)

Pri samom pogledu na tablicu uočljiv je višak slabosti nad snagama. Ono što je najviše zabrinjavajuće je nepostojanje radnih mjesta za zapošljavanje visokoobrazovnog kadra. Obrazovani ljudi su primorani tražiti poslove u većim gradovima izvan županije te tako pridonose lošijoj demografskoj slici županije. Za turizam i turističke proizvode slabosti koje su istaknute i naglašene u prijašnjim poglavljima su nedostatak domaćih proizvoda u turističkoj ponudi, ali i nedostatak turističke ponude u kontinentalnom dijelu županije. Ono što je vrlo bitno za naglasiti je i nepostojanje učinkovite nacionalne politike prema nerazvijenim županijama koja se naglašava kao prijetnja u daljnjem gospodarskom razvoju.

Kao snage za razvoj gospodarstva Ličko-senjske županije istaknuti su raspoloživi prirodni resursi te veliki energetske potencijali, povoljan geoprometni položaj, raspoložive nekretnine i zemljišta, te tradicija i kvaliteta poljoprivrednih proizvoda. Cilj je također potaknuti korištenje značajnog poljoprivrednog potencijala županije, te potaknuti restrukturiranje i modernizaciju sektora putem odgovarajućih strukturnih intervencija, te putem osiguranja odgovarajuće fizičke i ekonomske infrastrukture. Snage za daljnji napredak i razvoj turizma uvelike

pridosni i blizina jadranske obale te mogućnosti razvoja turističke ponude u mjestima na otoku Pagu i u podvelebitskom kanalu.¹⁴⁶

Prilike za razvoj gospodarstva županije, koji se temelji i na turizmu, su brojne što samo pokazuje kako ima dosta mjesta za napredak i potreban razvoj. Razvoj brenda Like tj. turizma u Lici koji se temelji na gastronomiji, ali i različitim sportskim aktivnostima kao što su biciklizam, planinarenje, lov i ribolov te speleoturizam stavlja naglasak na županiju kao samostalnu i prepoznatljivu turističku regiju s ciljem da se produži prosječno zadržavanje gostiju.¹⁴⁷

Kao prilike analizirane u razvojnoj agenciji županije spominju se mogućnosti korištenja EU sretstava namijenjene slabije razvijenim regijama. Od gospodarskih tj. politički ovisnih mjera za razvoj smanjenje poreza i prireza te smanjenje poreznih olakšica poduzetnicima potaknulo bi zainteresiranost mladih i obrazovanih ljudi na poslove u turizmu. Karakteristično za suvremeni turizam, turisti sve češće teže novim specifičnim oblicima turizma kako bi se odmorili od ubzanog načina života u gradovima. Ličko-senjska županija ima veliki potencijal razvijanja seoskog turizma, a samim time i poticanje potencijala brendiranja poljoprivrednih proizvoda županije. Nadalje prema županijskoj razvojnoj strategiji u SWOT analizi (analiza snaga, slabosti, prilika i prijetnja) slabosti gospodarstva su najzastupljenije. Osim demografskih i ekonomskih uzroka koje su posebno analizirane u prethodnom poglavlju uzroke možemo tražiti i u strukturi obrazovanosti, migracijama mladih obrazovanih ljudi ali i strukturi zaposlenosti u županiji. To govori i prva naglašena slabost, a to je mali udio proizvodnih djelatnosti u odnosu na javnu upravu i uslužne djelatnosti. Mali broj poduzetnika i ljudi koji se žele baviti turizmom i uslužnim djelatnostima u županiji predstavlja problem na koje političke reforme moraju donijeti rješenje. Ostale slabosti, isto tako, najviše su uzrokovane prvenstveno demografskih problemima koji su uzrok za ekonomske. Nepostojanje radnih mjesta za zapošljavanje visoko obrazovanog kadra zbog nepovoljne strukture, visoka stopa nezaposlenosti koja uzrokuje nedovoljnu konkurentnost u odnosu na turistički razvijene županije u okruženju. Na slabosti na koje turističke zajednice mogu utjecati, i svojim projektima rade na promjenama, su nedovoljno iskorištavanje tradicijskih vrijednosti u turističke svrhe i nedovoljno domaćih proizvoda u turističkoj ponudi. Naglašene prijetnje za razvoj gospodarstva u županiji su nepostojanje učinkovite nacionalne politike usmjerene

¹⁴⁶ Županijska razvojna strategija Ličko-senjske županije Op. Cit., str. 96 <raspoloživo na : www.lsz-lira.hr/images/pdf-doc/2017/-rs-2020-nacrt3.docx> (26.03.2019.)

¹⁴⁷ Web stranica turističke zajednice Ličko-senjske <raspoloživo na : <https://visit-lika.com/category/sto-raditi/aktivnosti>> (26.03.2019.)

prema poticanju slabije razvijenih regija, daljnji odljev visoko obrazovanog kadra i daljnje iseljavanje, te nepostojanje poreznih olakšica poduzetnicima u Ličko-senjskoj županiji. Vizija razvojne strategije županije temelji se na poticajnu uvjeta za kvalitetan život, kvalificiranu i mobilnu radnu snagu koja odgovara na potrebe lokalnog gospodarstva. Najvažniji prioriteti te daljnji planovi i ciljevi za razvoj županije su povećati zapošljivost poticanjem stvaranja novih radnih mjesta, poboljšavanje sustava obrazovanja, unaprijediti sustav socijalnih usluga i povećati socijalnih usluga ranjivih skupina.¹⁴⁸

Marketing i promocija Ličko-senjske županije potiče duži ostanak u Lici, istraživanje novih putova i neistraženih predjela te privlačenje avanturističkih tipova turista. Najviše je naglašen cikloturizam, ali i ostali oblici sportskog turizma trekking ili trail utrke (planinsko trčanje na označenim stazama), avanturističke utrke, pa sve do planinarenja, penjanja na Velebit ili posjet špiljama pod vodstvom speleologa.¹⁴⁹ Razvoj brenda Like potiče se i specifičnom gastronomijom, ali i razvijanjem vlastitih turističkih proizvoda kao i razvijanjem seoskog turizma.

Ono čemu bi politika županije i Republika Hrvatska trebali težiti, ali i poduzetnici su prilike koje donosi mogućnost korištenja EU sredstava namijenjene slabije razvijenim regijama. Županijska prirodna bogatstva sigurno su vodilja za daljnji razvitak turizma u županiji, odnosno geomorfološki i hidrografski turistički resursi koji se mogu turistički valorizirati. Energetski potencijal i prepoznatljivost nekih poljoprivrednih proizvoda županije su poticaj i snaga za razvitak seoskog turizma, te samim time i mogućnost produljenja turističke sezone i drugim specifičnim oblicima turizma.

¹⁴⁸ Županijska razvojna strategija Ličko-senjske županije Op. Cit., str 96 <raspoloživo na : www.lsz-lira.hr/images/pdf-doc/2017/-rs-2020-nacrt3.docx> (26.03.2019.)

¹⁴⁹ Web stranica turističke zajednice Ličko-senjske <raspoloživo na : <http://visit-lika.com/category/upoznajte-regiju>> (26.03.2019.)

5 ZAKLJUČAK

Ličko-senjska županija najveća je županija Hrvatske s najmanjim brojem stanovnika. Karakterizira ju niska gustoća naseljenosti, brdovito područje sa Kapelom na sjeveru, Velebitom na zapadu te Plješivicom na istoku.

Turistički su važna dva tipa klime: kontinentalni tip koji prevladava županijom i mediteranska klima na Jadranskom dijelu županije. Prirodno bogatstvo regije očituje se u najvećoj Hrvatskoj planini Velebitu. Cijelo područje Velebita zaštićeno je područje s dva nacionalna parka, puno speleoloških nalazišta, te bogatom florom i faunom. Najveći hidrograski značaj, te ujedno jedno od najvaloriziranijih turističkih područja Hrvatske su Plitvička Jezera koje godišnje posjeti preko 1 500 000 turista zbog svoje izrazito lijepe pejzažne vrijednosti. Osim toga rijeke Gacka i Lika čine hidrograski značaj u smislu lova, ribolova i ostalih turističkih aktivnosti. Od antropogenih turističkih resursa najvažnije je istaknuti stari povijesni grad Senj, različite manifestacije na Jadranskoj obali, te bogata gastronomija županije.

Poznato je da su ekonomske i demografske prilike najveće prepreke daljnjem razvitku županije, u gospodarskom ali i turističkom smislu. Županija broji najmanje stanovnika u Hrvatskoj, velik udio starijeg stanovništva (65+) te negativna očekivanja daljeg demografskog stanja. Takva očekivanja se odražavaju na ekonomiju tj. gossodarske pokazatelje. Nedovoljna konkurentnost te slaba iskorištenost potencijala i resursa za razvoj, čine županiju i manje turistički prepoznatom od ostalih Jadranskih županija, tj. županija u makrookruženju.

Prilike i mogućnost za daljnji razvoj županija treba tražiti u mladim i obrazovanim ljudima koji ostaju u županiji, raspoloživim pridonim resursima koji nisu dovoljno turistički valorizirani, dobroj prometnoj povezanosti s ostatkom Hrvatske, te pomoći Republike Hrvatske i turističkih zajednica na daljnjem promoviranju turističkog proizvoda Like. Pravne i ekonomske strategije Hrvatske za razvoj turizma do 2020. godine predlažu produljenje turističke sezone i razvoj kontinentalnih krajeva te prilikama koje se nude stuktturnim fondovima Europske unije ulaganjem u obrazovanje, u ruralna područja te tehnološkom i socokulturnom razvoju.

Zaključuje se da županija ima potencijal razvitka turizma, privlačenja gostiju u kontinentalne krajeve uz bogatiju turističku ponudu, razvijanjem vlastitog turističkog proizvoda te razvijanjem specifičnih oblika turizma.

POPIS LITERATURE :

KNJIGE I ČLANCI

1. Čavlek, N., Bartoluci, M., Prebežac, D., Kesar, O. i suradnici, (2011.): ***Turizam – ekonomske osnove i organizacijski sustav***, Školska knjiga, Zagreb
2. Blažević, B., Peršić M., i suradnici, (2009.) – ***Turistička regionalizacija u globalnim procesima*** Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu, Opatija, Sveučilišta u Rijeci
3. Nejašmić, I., (2006) – ***Demografija - stanovništvo u prostornim odnosima i procesima***, Školska knjiga, Zagreb
4. Ružić, P., (2009.): ***Ruralni turizam, Institut za poljoprivredu i turizam Poreč, Pula***
5. Marušić, M., Prebežac, D., (2004.) – ***Istraživanje turističkih tržišta***, Sveučilište u Zagrebu; Ekonomski fakultet
6. Kesar, O. (2013): ***Uvod u specifične oblike turizma***, nastavni materijali: Ekonomski fakultet Zagreb
7. Demonja, D., (2012): ***Baština i tradicija u oblikovanju turističke ponude na ruralnom prostoru Hrvatske***; Podravina, Vol. 11, No. 21, 205-218. Koprivnica, str. 206.
8. Mataga, Ž., Zupančić M., (2003).: ***Projekt organizacije sustava za ruralni razvoj (prijedlog)***, Institut za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu
9. Kožić, I., (2013.)- ***Kolika je sezonalnost turizma u Hrvatskoj*** – Ekonomski vijesnik ; God. XXVI, BR. 2/2013. str. 470-480
10. Čorak, S. i Mikačić, V., (2006.), ***Hrvatski turizam plavo bijelo zeleno***, Institut za turizam, Zagreb

PUBLIKACIJE I ZAKONI

1. Rudelić, R., Dasović, M. –. (2015.) - *Neke znamenitosti u Ličkim šumama*, Hrvatsko šumarsko društvo, Gospić <raspoloživo na : <https://www.sumari.hr/biblio/pdf/14355.pdf>>
2. HGK županijska komora Otočac (Prosinac 2018.) - *Turizam LSŽ u brojkama I-X 2018.* <raspoloživo na: <https://www.hgk.hr/documents/turizam-u-brojkama-20185c263159913d3.pdf> >
3. Vlada Republike Hrvatske (travanj 2013.) - *Strategija razvoja turizma do 2020. godine* <raspoloživo na: <https://mint.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/130426-Strategija-turizam-2020.pdf> >
4. HGK županijska komora Otočac (veljača, 2019.) - *Turizam LSŽ u brojkama turistička sezona 2018.* <raspoloživo na: <https://hgk.hr/documents/turisticki-promet-u-lszturisticka-sezona-20185c6ff0c5baec5.pdf> >
5. Razvojna agencija Ličko-senjske županije (LIRA) - *Županijska razvojna strategija Ličko-senjske županije* <raspoloživo na : www.lsz-lira.hr/images/pdf-doc/2017/-rs-2020-nacrt3.docx >
6. Ministarstvo turizma (travanj 2013.); *Strategija razvoja turizma RH do 2020. godine* <raspoloživo na http://www.mint.hr/UserDocsImages/arhiva/160120_1-sast_medjmint_vijece.pdf >
7. Tipurić, D., (2014.) - *Situacijska analiza (1) analiza makro okoline i analiza korporativnoga upravljanja (maetijali sa nastave)* <raspoloživo na : <http://www.efzg.unizg.hr/UserDocsImages/OIM/dhruska/2014-2-%20Situacijska%20analiza%20-%20okolina%20i%20SWOT.pdf> >
8. *Zakon o turističkim zajednicama i promicanju hrvatskog turizma* <raspoloživo na : <https://www.zakon.hr/z/342/Zakon-o-turisti%C4%8Dkim-zajednicama-i-promicanju-hrvatskog-turizma> >
9. Ministarstvo turizma Republike Hrvatske, Hrvatska gospodarska komora : *Ruralni turizam Hrvatske - Nacionalni katalog* <raspoloživo na : <https://www.hgk.hr/documents/hgkkatalogruralniturizamhrvatskeweb57728ea64487b.pdf> >

10. **Strateške smjernice - programski okvir za identifikaciju projektnih ideja**
Ličko-senjska županija <raspoloživo na:
<https://www.slideshare.net/UNDPPhr/strateke-smjernice-liko-senjska> >
11. Razvojna agencija Ličko-senjske županije (2017.) - **Operativni plan razvoja cikloturizma Ličko-senjske županije 2017.-2020** <raspoloživo na :
<https://cikloturizam.hr/wp-content/uploads/2018/02/OP-cikloturizam-Licko-senjska.pdf> >
12. Orsini, K. and Ostojić, V. (Svibanj 2018.): **Croatia's Tourism Industry: Beyond the Sun and Sea- European Economy Economic Briefs** <raspoloživo na :
https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/economy-finance/eb036_en.pdf >
13. Čukman, I. (2018.): **Demografski razvoj i projekcije budućeg kretanja stanovništva Grada Gospića**- Diplomski rad na Geografskom odsjeku Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
14. Turistička zajednica općine Plitvičkih jezera (srpanj 2018.) - **Izješće o radu TZO Plitvička jezera 1.1-30.6.2018.** <raspoloživo na :
<https://www.discoverplitvice.com/wp-content/uploads/IZVJESCE-O-RADU-TZO-PLITVICKA-JEZERA-01.01.-30.06.2018.pdf> >
15. Hrvatska turistička zajednica (studenj 2014.)- **Destinacijske menadžment kompanije DMK** <raspoloživo na: <https://www.htz.hr/sites/default/files/2017-03/DMK-Prirucnik.pdf> >
16. Hrvatska turistička zajednica – **Potpore Hrvatske turističke zajednice** : <raspoloživo na : <https://www.htz.hr/hr-HR/projekti-i-potpore/potpore-hrvatske-turisticke-zajednice/2019/potpore-programima-dmk> >

INTERNET IZVORI

1. Web stranica Ličko-senjske županije <raspoloživo na :
<https://www.licko-senjska.hr/index.php/o-zupaniji/opci-podatci> ,
<https://www.licko-senjska.hr/index.php/o-zupaniji/gospodarstvo> >

2. Web stranica turističke zajednice Ličko-senjske županije <raspoloživo na:
<http://visit-lika.com/category/sto-raditi>
3. Web stranica Ministarstva turizma <raspoloživo na :
<https://mint.gov.hr/o-ministarstvu/9> >
4. Državni zavod za statistiku, Statistička izvješća, Zagreb, <rapoloživo na:
<http://www.dzs.hr> >
5. Web stranica grada Gospića <raspoloživo na :
<http://gospic.hr/opcenito/>
<http://gospic.hr/gospodarstvo/> >
6. Web stranica turističke zajednice grada Gospića <raspoloživo na :
<https://visitgospic.com/turisticka-ponuda> >
7. Web stranica grada Novalje <raspoloživo na :
https://www.novalja.hr/5/grad_novalja.html
https://www.novalja.hr/22/plaze_novalje.html >
8. Web stranica turističke zajednice Karlobaga <raspoloživo na : <https://www.tz-karlobag.hr>>
9. Web stranica grada Senja <raspoloživo na <http://www.senj.hr> >
10. Web stranica turističke zajednice grada Senja <raspoloživo na : <http://visitsenj.com>
11. Web stranica parka prirode Velebit <raspoloživo na:
<https://www.pp-velebit.hr/hr/o-velebitu/opci-podaci> >
12. Web stranica nacionalnog parka Sjeverni Velebit <raspoloživo na:
<http://www.np-sjeverni-velebit.hr/posjeti/> >
13. Web stranica nacionalnog parka Paklenica <raspoloživo na:
<https://np-paklenica.hr/hr/park-hr/o-parku> >
14. Web stranica nacionalnog parka Plitvička jezera <raspoloživo na:
<https://np-plitvicka-jezera.hr/o-parku/opcenito/>
<https://np-plitvicka-jezera.hr/prirodna-i-kulturna-bastina/prirodna-bastina/raznolikost-stanista/sume/> >
15. Web stranica: raspoloživo na <http://www.odrzivi.turizam.hr>
16. Web stranica turističke zajednice grada Otočca <raspoloživo na :
<http://www.tz-otocac.hr> >
17. Web stranica <https://www.posjetiliku.com>
18. Web stranica otoka Paga <raspoloživo na:

<https://www.otok-pag.hr/destinacije> >

19. Web stranica Priroda Hrvatske <raspoloživo na : <http://priodahrvatske.com/vrulje/> >

20. Web stranica Hrvatske gospodarske komore

<raspoloživo na : <https://www.hgk.hr/zupanijska-komora-pula> >

21. Web stranica turističke zajednice Kvarnera <raspoloživo na:

http://www.kvarner.hr/turizam/sto_raditi >

22. Web stranica poslovna zona Gospić <raspoloživo na : <http://www.zona.gospic.hr>>

23. Web stranica MC Nikole Tesle <raspoloživo na:

<https://www.mcnikolatesla.hr/memorijalni-centar/o-nama/> >

24. Web stranica pećinski park Grabovača <raspoloživo na :

<https://pp-grabovaca.hr/ponuda-parka/posjet-spilji-samograd/> >

25. Web stranica turističke zajednice grada Novalje <raspoloživo na:

<https://visitnovalja.hr/aktivnosti/> >

26. Web stranica <raspoloživo na : <https://www.camping.hr> >

27. Web stranica Udruga poslodavaca u hotelejrstvu Hrvatske raspoloživo na :

<https://www.upuhh.hr/hr/component/k2/item/170-u-hrvatskoj-vise-od-milijun-turistickih-kreveta-56-7-posto-u-kucanstvima> >

28. Web stranica Državnog hidrometeorološkog zavoda <raspoloživo na :

http://meteo.hr/klima.php?section=klima_podaci¶m=k1&Grad=gospic >

POPIS GRAFIKONA

Grafikon 1: **Noćenja u Ličko-senjskoj županiji po godinama (2008.-2018.), str. 22**

Grafikon 2. –**Noćenja po turističkim zajednicama u Ličko-senjskoj županiji 2018., str. 23**

Grafikon 3: **Udjel noćenja po vrstama objekata za smještaj siječanj-prosinac 2018., str. 25**

Grafikon 4 : **Struktura noćenja po pojedinim vrstama smještaja u Ličko-senjskoj županiji, turistička sezona 2018., str. 26**

Grafikon 5 : **Dobno-spolna struktura Ličko-senjske županije 2011. godine, str. 32**

Grafikon 6: **Obrazovna struktura stanovništva prema Popisu stanovništva u Ličko-senjskoj županiji, str. 33.**

Grafikon 7: **Noćenje turista u primorskim županijama siječanj-prosinac 2018., str. 39**

POPIS TABLICA

Tablica 1:**Posjetitelji u NP Plitvička jezera, str. 12**

Tablica 2: **Stanovništvo u RH, u Ličko-senjskoj županiji NUTS 2 i NUTS 3 u popisnim godinama, str. 31**

Tablica 3 : **SWOT analiza gospodarstva Ličko-senjske županije, str 52**